

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การประมวลวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ เริ่มต้นด้วยการศึกษาภูมิหลังในเรื่องของคุณลักษณะและประเภทคนพิการ จากนั้นเชื่อมโยงสู่การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเกี่ยวกับการฝึกอาชีพในประเทศไทย ลำดับต่อมาเป็นการตรวจสอบปรัชญาการศึกษาที่นำมาใช้ในการฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการทางกาย รวมถึงทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเลือกฝึกวิชาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง สุดท้ายเป็นการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักการและกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกวิชาชีพของคนพิการ เพื่อเป็นฐานคิดรองรับการวิจัยในการพัฒนารูปแบบการฝึกวิชาชีพสำหรับกลุ่มดังกล่าว

ความหมาย และประเภทของคนพิการ

จากการศึกษาความหมายของคนพิการ พบว่า มีหน่วยงาน และบุคคลให้ความหมายของคนพิการไว้เป็นจำนวนมากซึ่งล้วนแต่มีใจความสำคัญที่สอดคล้องกัน ในที่นี้จะขอกล่าวถึงความหมายที่กำหนดโดยองค์การสหประชาชาติ และความหมายตามพระราชบัญญัติของประเทศไทยเท่านั้น ดังมีรายละเอียดดังนี้

องค์การสหประชาชาติ (UNESCO) ให้ความหมายของคำว่า *คนพิการ (disabled person)* หมายถึง “ใครก็ตามที่ไม่สามารถปฏิบัติสิ่งที่จำเป็นที่คนปกติ/หรือชีวิตสังคมทั่วไปต้องทำเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือทั้งหมดได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากความบกพร่องทางร่างกายหรือสมอง โดยเป็นมาแต่กำเนิดหรือไม่ก็ตาม” (United Nations, 2003b)

พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 มาตรา 4 ให้ความหมายของคนพิการว่า “คนที่มีความผิดปกติหรือบกพร่องทางร่างกาย ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง” (สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ, 2543: 1)

โดยสรุปแล้วคนพิการ หมายถึง คนที่มีความผิดปกติหรือความบกพร่องทางร่างกาย ทางสังคม ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ ซึ่งทำให้บุคคลนั้นมีข้อจำกัดในการแสดงบทบาท หรือกระทำการกิจกรรมต่างๆ ได้ลดน้อยลงกว่าคนปกติ

พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 กำหนดประเภทของคนพิการ 5 ประเภท และระดับความผิดปกติของความพิการ ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ, 2543: 1)

1. คนพิการทางการมองเห็น ได้แก่ ความผิดปกติทางการมองเห็นของสายตา หรือ ลานสายตา คือ คนที่มีสายตาข้างที่ต่ำกว่าเมื่อใช้แว่นสายตาธรรมดาแล้วมองเห็นน้อยกว่า 6/8 หรือ 20/70 ลงไป จนมองไม่เห็นแม้แต่แสงสว่างหรือคนที่มีลานสายตาแคบกว่า 30 องศา

2. คนพิการทางการได้ยินหรือการสื่อความหมาย ได้แก่ คนที่มีความผิดปกติทางการได้ยินเสียง การเข้าใจภาษาพูด การใช้คำพูด คือคนที่ได้ยินเสียงที่ความถี่ 500 เฮิรตซ์ 1000 เฮิรตซ์ หรือ 2000 เฮิรตซ์ ในหูข้างที่ต่ำกว่า

3. คนพิการทางการกายหรือการเคลื่อนไหว ได้แก่ คนที่มีความผิดปกติลักษณะทั่วไปของร่างกาย การเคลื่อนไหวมือหรือแขน การเคลื่อนไหวขาหรือลำตัว คือ ความผิดปกติหรือความบกพร่องของร่างกายที่เห็นได้อย่างชัดเจนและไม่สามารถประกอบกิจวัตรหลักประจำวันได้ เช่น ความผิดปกติของศีรษะ ใบหน้า คอ หลัง ลำตัว มือ ขา เท้า หรือคนที่มีการสูญเสียความสามารถในการเคลื่อนไหวมือหรือลำตัว เช่น แขน-ขา ขาดเหนือศอก/ใต้ศอก เหนือเข่า/ใต้เข่า ขาขาด มือขาด นิ้วขาด เป็นต้น หรืออาการ อัมพาต/อ่อนแรง เช่น อัมพาตทั้งตัว อัมพาตครึ่งท่อนล่าง อัมพาตครึ่งซีก อัมพาตของแขนและขา รวมทั้งโรคข้อหรืออาการปวดเรื้อรังและโรคระบบเรื้อรังของระบบการทำงานของร่างกาย อื่นๆ เช่น โรคหัวใจ โรคปอด เป็นต้น ที่ทำให้ไม่สามารถประกอบกิจวัตรหลักประจำวันหรือดำรงชีวิตในสังคมเยี่ยงคนปกติได้

4. คนพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม ได้แก่ ความผิดปกติสภาวะทางจิตหรือพฤติกรรม คือ คนที่มีความผิดปกติหรือบกพร่องทางจิตใจ หรือสมองในส่วนของการเรียนรู้ อารมณ์ ความคิด และความจำ หรือเกิดจากการใช้ยา หรือสารออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท จนไม่สามารถควบคุมประพฤติที่จำเป็นในการดูแลตนเอง หรืออยู่ร่วมกับคนอื่น

5. คนพิการทางสติปัญญาหรือการเรียนรู้ ได้แก่ ความผิดปกติของความสามารถทางด้านสติปัญญาหรือการเรียนรู้ คือ คนที่มีความผิดปกติหรือความบกพร่องทางสติปัญญาหรือสมองจนไม่สามารถเรียนรู้ คือคนที่มีความผิดปกติหรือความบกพร่องทางสติปัญญาหรือสมองจนไม่สามารถเรียนรู้ด้วยวิธีการศึกษาปกติได้

นอกจากนี้ได้มีการประเมินความสามารถของคนพิการไว้ 5 ระดับ ดังนี้

ความสามารถระดับที่ 1 หมายถึง ผู้ที่สามารถช่วยเหลือในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันไม่ได้เลย หรือได้น้อยมาก และต้องการความช่วยเหลืออย่างมาก

ความสามารถระดับที่ 2 หมายถึง ผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันได้บ้าง ต้องการความช่วยเหลือค่อนข้างมาก

ความสามารถระดับที่ 3 หมายถึง ผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันได้มาก อาจต้องการคนคอยแนะนำหรือคอยระวังอยู่ด้านข้าง หรือใช้อุปกรณ์เครื่องช่วยความพิการ หรือการปรับปรุงสิ่งของเครื่องใช้ประจำตัว แต่ไม่สามารถออกนอกบ้าน ศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพ หรือเข้าสังคม ได้ด้วยตนเองแม้ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อคนพิการ

ความสามารถระดับที่ 4 หมายถึง ผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันได้เอง อาจใช้อุปกรณ์เครื่องช่วยความพิการ หรือการปรับปรุงสิ่งของเครื่องใช้ประจำตัวสามารถออกนอกบ้าน ศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพ หรือเข้าสังคมได้ด้วยตัวเองในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อคนพิการ

ความสามารถระดับที่ 5 หมายถึง ผู้ที่ช่วยเหลือตนเองในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวัน ได้เอง อาจใช้อุปกรณ์เครื่องช่วยความพิการ หรือการปรับปรุงสิ่งของเครื่องใช้ประจำตัว สามารถออกนอกบ้าน ศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพ หรือเข้าสังคมได้เหมือนคนปกติ

จากพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนพิการที่มีความสามารถที่จะศึกษาเล่าเรียนและรับการฝึกประกอบอาชีพได้ ได้แก่ กลุ่มคนพิการทางการมองเห็น คนพิการทางการได้ยินหรือการสื่อความหมาย คนพิการทางการเคลื่อนไหว โดยต้องเป็นผู้ที่มีความผิดปกติไม่มากและมีความสามารถอยู่ในระดับที่ 4 ถึงระดับที่ 5 คือ สามารถช่วยเหลือตนเองในการประกอบกิจวัตรประจำวันได้ และสามารถพัฒนาศักยภาพด้านอื่นๆ ได้อีกด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้กลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา คือ กลุ่มคนพิการทางการได้ยินซึ่งผู้พิการเหล่านี้ยังมีสมรรถภาพร่างกายที่ดีอยู่และสามารถพัฒนาทักษะวิชาชีพได้ง่ายกว่าผู้พิการกลุ่มอื่นๆ ที่มีความพิการเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนา ซึ่งอุปสรรคเหล่านั้นได้แก่ ปัญหาการสื่อสาร ปัญหาการมองเห็น ปัญหาด้านสภาพจิตใจ และปัญหาระดับสติปัญญา

การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการด้านการฝึกอาชีพในประเทศไทย

กฎหมายฉบับแรกของไทยที่เกี่ยวข้องกับคนพิการโดยตรง คือพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ปี พ.ศ. 2534 ได้กล่าวในมาตรา 4 ว่าการฝึกวิชาชีพเพื่อให้คนพิการได้มีโอกาสทำงาน หรือดำรงชีวิตในสังคมทัดเทียมคนปกติ เป็นส่วนหนึ่งของการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการตามพระราชบัญญัติ จากพระราชบัญญัตินี้แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเห็นความสำคัญของการฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการเพื่อให้คนพิการสามารถใช้วิชาชีพเลี้ยงตนเองได้โดยไม่เป็นภาระแก่สังคม นอกจากนี้ในปณณญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย ปี พ.ศ. 2541 ข้อที่ 7 ได้กล่าวถึงสิทธิคนพิการเกี่ยวกับอาชีพไว้ว่า คนพิการมีสิทธิและโอกาสได้รับการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ การฝึกอาชีพ การประกอบอาชีพทุกประเภท ได้รับการจ้างเข้าทำงานตามความต้องการและความสามารถโดยได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการ ได้รับการก้าวหน้า รวมทั้งได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานโดยไม่มีการกีดกันหรือเลือกปฏิบัติ (กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2544: 9) จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพและการฝึกอาชีพให้คนพิการมีความสำคัญยิ่งในการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเนื่องจากเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้คนพิการสามารถเลี้ยง ตนเองได้โดยไม่เป็นภาระแก่สังคมและประเทศชาติ

ปี พ.ศ. 2540 สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ กรมประชาสงเคราะห์ ได้จัดทำแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2540-2544) พร้อมทั้งได้กำหนดแนวทางและมาตรการในการจัดบริการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพและการจ้างงานดังนี้ (กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2540)

1. ขยายฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพให้ทั่วถึง ทั้งในสถานฝึกอาชีพเฉพาะสำหรับคนพิการและในสถาบันการฝึกอาชีพร่วมกับคนทั่วไป และสนองตอบต่อภาวะของตลาดแรงงานโดยสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของคนพิการแต่ละประเภท

2. มีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการทางอาชีพ และขยายโอกาสให้คนพิการมีงานทำมากขึ้น

3. พัฒนาระบบ งานวิชาการ ข้อมูลข่าวสาร และบุคลากรเพื่อสนับสนุนการดำเนินฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการด้านอาชีพให้คนพิการประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคงและก้าวหน้า

4. ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชน องค์กรท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน ตลอดจนองค์กรของคนพิการ มีบทบาทและส่วนร่วมในการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการด้านอาชีพและการจ้างงานแก่คนพิการในชุมชน

5. ปลุกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและการให้โอกาส การฟื้นฟูสมรรถภาพเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอาชีพและมีงานทำอย่างมั่นคงและก้าวหน้า

นอกจากพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการและแผนฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมแล้ว ประเทศยังได้มีแผนพัฒนาคนพิการที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอีกด้วย โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540–2544) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของคนพิการเพื่อเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ดังนี้ (รุ่งเพชร และ มงคล, 2545: 35)

1. เป็นคนที่สุขภาพดีตามสภาวะความพิการที่เป็นจริง
2. เป็นคนที่มีความสามารถเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล
3. เป็นคนที่รู้จักสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี
4. เป็นคนที่มีอาชีพ มีงานทำ
5. เป็นคนที่ดำรงชีวิตอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี เท้าเทียมกับผู้อื่นในสังคม
6. ครอบครัว ชุมชน และสังคม ให้โอกาสและยอมรับผู้พิการอย่างเช่นคนทั่วไป

ในช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 สุภรธรรม (2543) ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมอาชีพของคนพิการ ผลการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพของคนพิการคือเจตคติของครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนมากเป็นไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ทำให้คนพิการขาดโอกาสทางการศึกษา ไม่ได้รับการพัฒนาและขาดโอกาสในการออกสู่สังคม ถึงแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 กฎกระทรวง มติคณะรัฐมนตรี รวมทั้งแนวทางและแผนต่างๆ ที่เป็นกลไกหลักในการส่งเสริมและพัฒนาคนพิการ แต่ในทางปฏิบัติขาดการเอาใจใส่อย่างจริงจังและต่อเนื่องจากรัฐบาลและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ทำให้บริการด้านการส่งเสริมอาชีพ คนพิการขาดทั้งคุณภาพและปริมาณ ในขณะที่ทัศนคติของสถานประกอบการส่วนใหญ่เปิดรับ คนพิการที่มีความรู้ความสามารถมากขึ้น แต่ทั้งคนพิการและสถานประกอบการยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละฝ่ายได้ เนื่องจากขาดข้อมูลข่าวสารและขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจ้างงานคนพิการ

อย่างไรก็ตามแผนการพัฒนาคนพิการยังคงดำเนินต่อไป โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545–2549) ซึ่งเป็นแผนพัฒนาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้กล่าวถึงคนพิการโดยรวมโดยใช้คำว่า “กลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส” ซึ่งในแผนพัฒนาฉบับนี้จะมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพคน ซึ่งมี

เป้าหมายในการขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางสังคมของกลุ่มคนยากจน และผู้ด้อยโอกาสให้ครอบคลุม ทุกคน โดยพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการสังคมที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพให้กับคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

สรุปได้ว่าพระราชบัญญัติและแผนพัฒนาเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนพิการเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้คนพิการสามารถพึ่งพิงตนเองได้อย่างแท้จริง ดังนั้นรัฐและเอกชนจึงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการฝึกและเตรียมคนพิการเข้าสู่อาชีพ เพื่อที่จะนำความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการฝึกวิชาชีพไปเลี้ยงตนเองได้

ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานเคลื่อนไหวและให้การสนับสนุนการฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการซึ่งหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่สังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมประชาสงเคราะห์ เดิม) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยร่วมมือกับกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม กรมอาชีวศึกษา สมาคมคนพิการ และองค์กรเอกชน ได้จัดฝึกอบรมวิชาชีพให้คนพิการในสาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า มีหน่วยงานที่ฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการทางกายโดยเฉพาะดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ, 2542)

ศูนย์ฝึกอาชีพของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ มีทั้งหมด 8 แห่ง ทั่วประเทศ ได้แก่

1. ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
2. ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
3. ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการบ้านทองพูนเผ่าพนัส จังหวัดอุบลราชธานี
4. ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหยาดฝน จังหวัดเชียงใหม่
5. ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช
6. ศูนย์บริการสวัสดิการสังคมเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดลพบุรี
7. สถานฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี
8. ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการจังหวัดหนองคาย

- หน่วยราชการอื่น ๆ 2 แห่ง
 9. องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
 10. สำนักงานประกันสังคม

- องค์กรและหน่วยงานภาคเอกชน 2 แห่ง
 11. โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ พัทยา
 12. มูลนิธิส่งเสริมและพัฒนาคนพิการ

ปรัชญาการศึกษาเกี่ยวกับการฝึกวิชาชีพคนพิการทางกาย

1. ปรัชญา : ฐานคิดในการจัดการศึกษา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเกิดขึ้นจากความรู้ที่มีเหตุผลที่ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ ปรัชญาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้ของมนุษย์ซึ่งความรู้เหล่านั้นสามารถส่งเสริมและพัฒนาให้มนุษย์เป็นผู้ที่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขและสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตได้ การฝึกวิชาชีพเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถเกี่ยวกับอาชีพให้แก่บุคคลที่เข้ารับการฝึก และถือได้ว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางหนึ่งที่มีผลโดยตรงกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นรูปแบบการจัดการเกี่ยวกับการฝึกวิชาชีพจึงควรมีฐานคิดของปรัชญาการศึกษาเป็นสิ่งนำทาง

Ozmon and Craver (1986: 299-300) ให้ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาว่า เป็นสิ่งช่วยกำหนดเป้าหมายการศึกษา หลักสูตร โปรแกรมการศึกษา และการบริหารจัดการทางการศึกษา ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามฐานของความเชื่อในปรัชญาที่นำมาใช้เป็นฐานของการจัดการศึกษา ปรัชญาการศึกษายังช่วยให้เกิดมุมมองที่ว่าการศึกษาสามารถอยู่ได้ทุกที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ในห้องเรียนเท่านั้น ช่วยให้เกิดความเข้าใจในองค์ประกอบและโครงสร้างการศึกษา ช่วยให้เกิดความเข้าใจในตัวผู้เรียน ช่วยให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการศึกษา อันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ และช่วยให้เกิดการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษาด้วย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Power (1982: 4-5) ที่กล่าวเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาว่าเป็นสิ่งกำหนดการจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นการเติมเต็มให้มนุษยชาติ เป็นตัวกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระในการเลือกศึกษาและสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนที่ปราศจากการลิดรอนด้านพฤติกรรม

ในการจัดการศึกษาหรือการฝึกวิชาชีพให้กับบุคคลพิการทางกายนั้น ปรัชญาที่นำมาใช้ในการจัดการการศึกษาและวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปรัชญาการศึกษากลุ่มพิพัฒนาการนิยม

และปรัชญาการศึกษากลุ่มอัตถิภาวนิยม ซึ่งในการจัดฝึกวิชาชีพจะต้องประยุกต์ปรัชญาทั้งสองกลุ่มเข้าด้วยกันโดยแต่ละกลุ่มมีสาระสำคัญดังนี้ (ธวัชชัย, 2539: 121-125)

1) ปรัชญาการศึกษากลุ่มพัฒนาการนิยม (Progressivism)

พัฒนาการนิยมเป็นปรัชญาการศึกษาที่ยังคงมีบทบาทสำคัญ นับตั้งแต่แนวความคิดนี้ได้อุบัติขึ้นมาตั้งแต่กลางปี ค.ศ. 1925 ก็ได้เป็นทิศทางการศึกษาที่มีอิทธิพลมาก ความเชื่อพื้นฐานในระบบนี้ก็คือ การต่อต้านอำนาจที่เป็นเชิงเผด็จการหรือการบังคับขู่เข็ญ และมองเห็นว่าประสบการณ์ของมนุษย์เป็นพื้นฐานไปสู่ความรู้ พวกพัฒนาการนิยมเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้อยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นจึงไม่มีการเน้นถึงความรู้ที่มีลักษณะถาวร พัฒนาการนิยมเห็นด้วยกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน มีความเชื่อและศรัทธาในเอกัตบุคล และเน้นโปรแกรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ซึ่งจะช่วยสอนผู้เรียนให้คิดเป็น จากความรุ่งเรืองของประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา การขยายตัวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ และความต้องการของคนที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับชีวิตใหม่ได้ จึงต้องการวิธีการใหม่ๆ และแตกต่างกันในการแสวงหาความรู้เพื่อแก้ปัญหา แม้ว่าการริเริ่มขบวนการของพัฒนาการนิยมมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยมของ Charless S. Pierce และ William James หลักการของพัฒนาการนิยมในลักษณะที่เป็นปรัชญาการศึกษาสมัยใหม่ส่วนใหญ่มาจากข้อเขียนและผลงานของ John Dewey นักการศึกษาสำคัญของโลก

2) ปรัชญาการศึกษากลุ่มอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ปรัชญาการศึกษากลุ่มนี้ เชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะเป็นตัวของตัวเองตลอดเวลา ฉะนั้น การดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละคนจึงมีแบบอย่างเป็นของตนเองที่มนุษย์แต่ละคนเป็นผู้สร้างขึ้น และเชื่อว่ามนุษย์สามารถกำหนดแนวทางและชะตาชีวิตของตนเองได้ ดังนั้นหน้าที่ประการแรกของสถานศึกษาก็คือ ทำหน้าที่สร้างคนให้เป็นตัวของตัวเอง สนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง โดยให้มีโอกาสเลือกและรู้จักเลือกโดยอิสระ

2. จากปรัชญาสู่แนวทางการฝึกอาชีพ

กลุ่มพัฒนาการนิยม มีความเชื่อว่า ควรมีการต่อต้านอำนาจที่เป็นเชิงเผด็จการหรือการบังคับขู่เข็ญ และมองว่าประสบการณ์ของมนุษย์เป็นพื้นฐานไปสู่ความรู้ พัฒนาการนิยมเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้อยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นจึงไม่มีการเน้นถึงความรู้ที่มีลักษณะถาวร เชื่อในวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน มีความ

เชื่อและศรัทธาในเอกัตบุคล และเน้นหลักสูตรหรือโปรแกรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็น หลักสูตรตามทัศนะของกลุ่มนี้จึงเน้นกระบวนการ หรือวิธีการมากกว่าเนื้อหา ไม่มีการให้ความสำคัญแก่เนื้อหาใดเป็นพิเศษ เพราะถือว่า ประสบการณ์ชีวิต เป็นสิ่งกำหนดหลักสูตรจึงสรุปได้ว่า หลักสูตรของกลุ่มความคิดนี้ “ยึดประสบการณ์” หรือ “ยึดผู้เรียน” เป็นศูนย์กลาง (ธวัชชัย, 2539) และสอดคล้องกับ Power (1982: 187) ที่กล่าวว่า หลักสูตรที่มาจากความเชื่อในปรัชญากลุ่มพิพัฒนาการนิยมจะไม่ถูกครอบงำโดยเนื้อหาวิชาหรือวัฒนธรรมที่กำหนดให้ แต่จะให้เป็นส่วนประกอบย่อยในการเรียนรู้ของหลักสูตรโรงเรียน หลักสูตรจะเน้นให้ประสบการณ์เป็นสนามของการเรียนรู้ ดังนั้นการจัดการฝึกฝนอาชีพให้แก่ผู้ฝึกทางกายตามฐานของปรัชญากลุ่มนี้ก็จะเน้นผู้ฝึกการเป็นศูนย์กลางของการฝึกฝน

ส่วน**กลุ่มอัตถิภาวนิยม** ถือว่า หนทางไปสู่ความรู้เป็นเรื่องของส่วนบุคคล การจัดการเรียนการสอนจะสนองตอบและสอดคล้องกับบุคลิกภาพของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถนะสูงสุด เป็นการจัดการศึกษาเพื่อการให้โอกาสและเติมเต็มให้กับชีวิตของผู้เรียน (Power, 1982: 250) ดังนั้นการฝึกอาชีพตามความเชื่อในปรัชญากลุ่มนี้จึงเป็นการพัฒนาบุคคลให้เกิดศักยภาพด้านอาชีพที่เหมาะสมกับตัวเอง หลักสูตรจึงควรจัดให้ผู้ฝึกการมีโอกาสในการกำหนดเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งที่เหมาะสมและตรงตามความเป็นอยู่ของเขา นอกจากนี้ไม่ควรเน้นเนื้อหาสาระที่เป็นเชิงปรัญญา แต่ควรเน้นสภาวะของผู้ฝึกการแต่ละคนมากกว่า เช่น การฝึกวิชาชีพของผู้ฝึกทางกายนั้นควรจะจัดการฝึกทักษะวิชาชีพที่เหมาะสมกับสภาวะความพิการของเขา เพื่อช่วยให้ผู้ฝึกการเผชิญกับเงื่อนไขและภาวะพิการของตนเองได้ ซึ่งผู้ฝึกทางกายอาจสูญเสียอวัยวะบางอย่างแต่อวัยวะที่เหลืออยู่ก็สามารถนำมาพัฒนาทักษะวิชาชีพได้

การฝึกอาชีพให้กับคนพิการนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาคนพิการตลอดชีวิต เนื่องจากเป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่จัดขึ้นให้แก่คนพิการทุกเพศทุกวัยการพัฒนาอาชีพจะเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้คนพิการสามารถเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง กิจกรรมของการฝึกวิชาชีพเพื่อคนพิการนั้นจะมีวัตถุประสงค์หลักดังต่อไปนี้ (Polloway และ Patton, 1993)

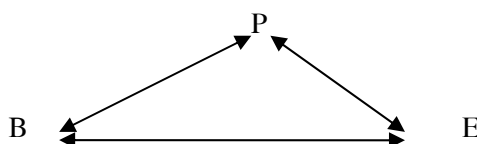
1. เพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยทางบวก ค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน
2. เพื่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียน และงาน
3. เพื่อพัฒนาความตระหนักในอาชีพ
4. เพื่อสร้างความเข้าใจในโลกของงาน ในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค
5. เพื่อพัฒนาทักษะงานและทักษะชีวิต

ทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเลือกเฝ้าวิชาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง

จากการศึกษาทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้องพบว่า ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-efficacy Theory) และทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคล (Trait and Factors Theory) มีความสัมพันธ์และสามารถนำมาอธิบายการเข้ารับการเฝ้าวิชาชีพของคนพิการ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-efficacy Theory)

ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสังคม (Social Cognitive Theory) ของ Bandura (1986: 10) ที่เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการกำหนดจากปัจจัย 3 ปัจจัย ได้แก่ 1. ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม (E) 2. ปัจจัยทางพฤติกรรม (B) และ 3. ปัจจัยส่วนบุคคล (P) ได้แก่ ปัญญา ชีวภาพ และสิ่งภายในอื่นๆ ซึ่งทำหน้าที่กำหนดซึ่งกันและกัน ดังภาพต่อไปนี้

การที่บุคคลจะทำพฤติกรรมใดนั้นเป็นผลมาจากการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรมนั้น ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้จะกลายเป็นความเชื่อที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ นอกจากนี้บุคคลมักใช้เงื่อนไขของ สิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ หรือผลลัพธ์ที่จะเกิดจากพฤติกรรมนั้นเป็นข้อมูลในการตัดสินใจที่จะแสดงพฤติกรรม ดังนั้นถ้าคนพิการจะเลือกเฝ้าอาชีพและประกอบอาชีพโดยขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ว่าตนเองเหมาะสมที่จะเรียนรู้และฝึกฝนอาชีพใดได้บ้าง มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนั้นอย่างไรบ้าง ตนเอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องสนับสนุนและคาดหวังในการฝึกอาชีพนั้นหรือไม่และความรู้ในสาขาวิชาชีพที่ฝึกสอดคล้องกับงานที่จะทำในอนาคตหรือไม่ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของงานและอาชีพที่มีในท้องถิ่นหรือไม่ และสาขาวิชาชีพที่ฝึกนั้นจะสามารถทำให้ชีวิตตนดีขึ้นหรือไม่ในอนาคต

จากแนวคิดข้างต้น Bandura ได้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม เป็นทฤษฎีการรับรู้ความสามารถตนเอง (Self – efficacy Theory) โดยกล่าวถึงความคาดหวังซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมต่างๆ โดยมีประเด็นที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. ความคาดหวังในความสามารถของตน (efficacy expectancy) หมายถึง ความเชื่อหรือความมั่นใจของตนเองว่ามีความสามารถ ที่จะแสดงพฤติกรรมที่ต้องการนั้นจนประสบผลสำเร็จได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ

2. ความคาดหวังในผลของการกระทำ (outcome expectancy) เป็นการประเมินของบุคคลว่าพฤติกรรมที่ตนเองกระทำนั้น จะนำไปสู่ผลการกระทำที่ตนเองได้คาดหวังไว้

สรุปได้ว่าบุคคลจะแสดงพฤติกรรมใดหรือไม่ขึ้นอยู่กับความคาดหวังว่าเมื่อทำพฤติกรรมนั้นจะได้ผลตามที่ต้องการหรือไม่ และความคาดหวังว่าตนมีความสามารถพอที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นหรือไม่ ถ้าหากบุคคลเรียนรู้ว่าการกระทำนั้นจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ก็จะมี ความคาดหวังมากขึ้น และจะเกิดความเพียรพยายามในการทำพฤติกรรมนั้นมากขึ้น

ในกรณีการฝึกวิชาชีพนั้นถ้าคนฝึกมีความมั่นใจในความสามารถของตนเองประกอบกับการวิเคราะห์ตนเองว่ามีความสามารถ มีความถนัดเหมาะสมกับสาขาวิชาชีพที่จะฝึกฝน และถ้าคนฝึกคาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อสำเร็จการฝึกวิชาชีพว่าจะส่งผลด้านการประกอบอาชีพอย่างไรในอนาคต ยิ่งมีความคาดหวังมากก็จะพยายามฝึกฝนวิชาชีพที่ตนเองต้องการให้มีความชำนาญให้ได้ เพื่อที่จะได้นำความรู้ในสาขาวิชาไปใช้ประกอบอาชีพที่ตนเองต้องการในอนาคต

ทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคล (Trait and Factors Theory)

ทฤษฎีนี้พัฒนามาจากแนวความคิดของบุคคลหลายๆ คน ซึ่งได้กำหนดหลักการวิเคราะห์ลักษณะของบุคคลและแนวทางการพิจารณาลักษณะของบุคคล โดยให้คำปรึกษาด้านอาชีพโดยวิธีวิเคราะห์ประวัติ ให้บริการคำปรึกษาระหว่างผู้รับบริการและผู้ให้คำปรึกษาเพื่อวินิจฉัยปัญหาและหาแนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านั้น ให้ผู้รับบริการได้มีโอกาสฝึกงานเพื่อเตรียมตัวประกอบอาชีพตนเอง และได้เสนอแนวคิดว่าคุณลักษณะแต่ละคนแตกต่างกันในความถนัด ความสนใจ บุคลิกภาพ และงานแต่ละชนิด มีลักษณะและองค์ประกอบที่แตกต่างกันออกไป ฉะนั้นบุคคลที่แตกต่างกันก็จะเลือกอาชีพที่แตกต่างกัน ทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคลนี้ยึดหลักการในการเลือกอาชีพ 3 ประการ คือ (ศุภวดี, 2528)

1. ความเข้าใจตนเอง บุคคลจะทำความเข้าใจคุณสมบัติ และองค์ประกอบของตนในด้านความถนัด ความสนใจ ความสามารถ ความใฝ่ความก้าวหน้าและขีดจำกัดของตน

2. ความเข้าใจในอาชีพ บุคคลต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงความต้องการของงาน เจื่อนไข ในการประสบความสำเร็จในอาชีพ มีการคำนึงถึงประโยชน์ โทษ รายได้ และโอกาสก้าวหน้าใน อาชีพ

3. การมองความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและอาชีพได้ถูกต้องตามความจริง โดยวิเคราะห์ ความเป็นจริงทั้งสองประกอบกันเพื่อเลือกอาชีพที่เหมาะสมที่สุด

การเลือกประกอบอาชีพนั้นมีความสัมพันธ์กับการฝึกวิชาชีพอย่างยิ่ง กล่าวคือ ถ้ามีการ ฝึกวิชาชีพที่ตรงกับความถนัด ความสามารถ ความสนใจ บุคลิกภาพ ก็จะทำให้การทำงานหรือ ประกอบอาชีพในอนาคตเป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ที่สำคัญถ้าเลือกฝึกวิชาชีพ ที่ตรงกับความต้องการของตลาดงานก็จะทำให้สามารถใช้วิชาชีพหาเลี้ยงชีพตนเองได้โดยไม่เป็น บุคคลที่ตกงานและไม่เป็นภาระของสังคม

จากทฤษฎีที่กล่าวมาในข้างต้นสามารถอธิบายการเลือกประกอบอาชีพและการเลือกฝึก วิชาชีพได้อย่างชัดเจน ซึ่งพบว่า การเลือกประกอบอาชีพและฝึกวิชาชีพมีความสัมพันธ์กับ ความสามารถของบุคคล ความถนัดของบุคคล ความคาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับ รวมทั้งการ คำนึงถึงความต้องการของงาน ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันและเป็นปัจจัยร่วมที่มี อิทธิพลต่อบุคคลในการเลือกประกอบอาชีพและเลือกฝึกวิชาชีพที่จะนำไปใช้ประกอบอาชีพในอนาคต

การฝึกวิชาชีพสำหรับคนพิการ : รูปแบบ หลักสูตร และการเรียนรู้

รูปแบบของการฝึกวิชาชีพคนพิการ

การฝึกวิชาชีพในประเทศไทยมีลักษณะเป็นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ (Further Occupational Skill Training) หมายถึง การฝึกอบรม “ทักษะอาชีพ” โดยมีเจตนาให้ผู้ที่ยังไม่ เป็นงานให้สามารถทำงานได้โดยมีทักษะ หรือเป็นการฝึกอบรมยกระดับทักษะให้สูงขึ้นอีกประการ หนึ่ง และประการสุดท้าย คือการฝึกอาชีพทักษะใหม่ให้แก่ผู้ต้องการเปลี่ยนอาชีพ (Technical and Vocational Education and Training “TVET”) โดยฝึกอบรมเฉพาะที่เป็นส่วนของ “ทักษะ อาชีพ (skill-based)” (บุญญศักดิ์, 2541: 1-2) ซึ่งการฝึกอบรมดังกล่าวจะพบได้ใน กระบวนการจัดการอาชีวศึกษา ดังนี้

1. ในหลักสูตรปกติภาคปฏิบัติที่เปิดสอนกันโดยทั่วไป (formal education) ของโรงเรียน/วิทยาลัยอาชีวศึกษา ตามหลักการหมายถึงการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพต่อจากการศึกษาภาคบังคับ

2. ในการจัดฝึกอบรมด้วยวิธีการศึกษานอกระบบ (non-formal education) ด้วยหลักสูตรวิชาชีพต่าง ๆ ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมอาชีวศึกษา ระบบทวิภาคี (จัดร่วมระหว่างโรงเรียนสังกัดกรมอาชีวศึกษากับผู้ประกอบการ) และหลักสูตรที่จัดขึ้นของกรมประมงประมงทะเล ซึ่งจัดขึ้นด้วยเงื่อนไขรับการฝึกอบรมพัฒนาอาชีพแบบนอกระบบ หรือเป็นการศึกษาต่อเนื่อง (continuing education) หรือการศึกษาตลอดชีวิต (life-long education)

ในประเทศไทยนั้นการฝึกอาชีพมีสองรูปแบบคือ ในระบบโรงเรียนจะเน้นหนักไปในทาง “วิทยอาชีพ” (knowledge-based) แต่ก็ยังมีองค์ประกอบของ “ทักษะอาชีพ” (skill-based) ผสมอยู่ บางส่วนด้วยแต่ไม่เน้นมาก ดังนั้นการจัดการฝึกอบรมอาชีพจะเป็นแบบ “โรงเรียน - โรงงาน” โรงงานสำหรับการฝึกทักษะวิชาชีพจะเป็นโรงงานที่จัดขึ้นในโรงเรียน ส่วนการฝึกอาชีพในระบบทวิภาคีและการฝึกอาชีพนอกระบบนั้นมุ่งเน้นพัฒนาทักษะอาชีพที่เป็นทักษะเดี่ยวแต่ก็ยังมีองค์ประกอบของวิทยอาชีพ (knowledge-based) อยู่บ้างบางส่วนแต่ไม่เน้นมาก ดังนั้นการจัดการฝึกอบรมอาชีพในรูปแบบนี้จะเป็นแบบ “โรงงาน - โรงเรียน” โรงงานสำหรับการฝึกทักษะวิชาชีพจะเป็นโรงงานของสถานประกอบการภายนอก (บุญญศักดิ์, 2541)

จากการตรวจสอบเอกสารต่างประเทศพบว่ารูปแบบการฝึกวิชาชีพในโรงเรียนของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษที่เสนอโดย Pollock และ Patton (1993: 481) มีองค์ประกอบหลายด้านซึ่งเหมาะสมกับการฝึกวิชาชีพคนพิการ ดังมีรายละเอียดในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการฝึกวิชาชีพสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ
ที่มา: Polloway and Patton (1993: 481)

รูปแบบดังกล่าวข้างต้นสามารถนำมาใช้ประยุกต์การฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการทางกายในกิจกรรมการฝึกวิชาชีพ สามารถนำหลักการเรียนรู้การทำงาน (work study) และการจัดกิจกรรมการทำงานในสถานศึกษา (on-campus work activity) มาใช้จัดการเรียนการฝึกวิชาชีพ กล่าวคือ ฝึกให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เช่น ให้โจทย์วิชาชีพแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติวิชาชีพเพื่อตอบโจทย์นั้น ๆ โดยจัดในสถานฝึกวิชาชีพ ในส่วนการศึกษาด้านธุรกิจบริการ (distributive education) สถานฝึกวิชาชีพสามารถรับงานต่าง ๆ ภายนอกมาให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติวิชาชีพจนเกิดความชำนาญ เช่น รับซ่อมเครื่องไฟฟ้าสำหรับฝึกปฏิบัติวิชาชีพแก่ผู้เรียนสาขาช่างอุตสาหกรรม รับงานตัดเสื้อผ้าสำหรับฝึกปฏิบัติวิชาชีพแก่ผู้เรียนสาขาคหกรรม (ตัดเย็บเสื้อผ้า) รับงานพิมพ์หรืองานกราฟฟิคดีไซน์สำหรับฝึกปฏิบัติวิชาชีพแก่ผู้เรียนสาขาพาณิชยกรรม (คอมพิวเตอร์) และรับงานประดิษฐ์หัตถกรรม สำหรับฝึกปฏิบัติวิชาชีพแก่ผู้เรียนสาขาศิลปกรรม (หัตถกรรมและการฝีมือ) นอกจากเป็นการฝึกความชำนาญให้กับผู้เรียนแล้วและเป็นการฝึกการให้บริการทางธุรกิจวิชาชีพด้วย

การฝึกประสบการณ์การทำงาน (work experience) และการฝึกฝนวิชาชีพพร้อมกับชุมชน (community vocational training : CVT) สามารถนำประยุกต์ใช้ในการฝึกวิชาชีพให้กับผู้เรียนได้ กล่าวคือ ส่งผู้เรียนไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการต่างๆ ส่งเสริมให้ผู้เรียนไปฝึกวิชาชีพให้กับคนในชุมชนหรือฝึกวิชาชีพพร้อมกับผู้เชี่ยวชาญด้านอาชีพต่างๆ ในชุมชน

หลักสูตรที่เหมาะสมกับการฝึกวิชาชีพคนพิการ

สิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดฝึกวิชาชีพนั้นก็คือ หลักสูตรการฝึกวิชาชีพ ซึ่งองค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่สอดคล้องมีความสัมพันธ์กัน Taba (1962: 10) กล่าวว่า หลักสูตรไม่ว่าจะสร้างขึ้นมากในลักษณะใดก็ตามย่อมประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน คือ

1. จุดมุ่งหมาย เป็นส่วนที่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชา เป็นส่วนที่กล่าวถึงเนื้อหาวิชาที่จัดไว้ในหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาจนมีคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมาย
3. กิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอน เป็นส่วนที่กล่าวถึงวิธีการและกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาวิชาอย่างมีประสิทธิภาพ
4. การประเมินผลเป็นส่วนที่กล่าวถึงวิธีการตรวจสอบว่าผู้เรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์เพียงใด

ในทำนองเดียวกัน Kerr (1989: 16-17) ได้แบ่งส่วนประกอบของหลักสูตร 4 ส่วน คือ (1) วัตถุประสงค์ (2) เนื้อหาสาระ (3) ประสบการณ์การเรียนรู้ และ (4) การประเมินผล

การจัดรูปแบบการฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการจะต้องมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 องค์ประกอบ เช่นกัน กล่าวคือ มีวัตถุประสงค์ของหลักสูตรวิชาชีพ มีเนื้อหาที่จะต้องถ่ายทอดให้คนพิการได้เรียนรู้จนมีคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีกิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการและการปฏิบัติวิชาชีพที่เข้ารับการฝึกอย่างมีประสิทธิภาพ และสุดท้ายต้องมีการประเมินผลของผู้เรียนว่ามีลักษณะที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ ซึ่งองค์ประกอบตามที่กล่าวมาข้างต้นล้วนมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันและต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องจึงจะถือได้ว่าเป็นหลักสูตรการฝึกวิชาชีพที่สมบูรณ์

ในด้านของวัตถุประสงค์หลักของการฝึกอบรมวิชาชีพนั้น Polloway และ Patton (1993: 466) กล่าวว่า หลักสูตรการฝึกฝนเพื่อพัฒนาให้คนฝึกเกิดสมรรถนะด้านวิชาชีพนั้น จะมีหลักในการพัฒนาทักษะสามด้าน ได้แก่ ทักษะด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ทักษะด้านบุคลิกภาพและสังคม และสุดท้ายคือ ทักษะด้านอาชีพ ดังมีรายละเอียดของสมรรถนะย่อยๆ ที่เป็นวัตถุประสงค์ของการพัฒนาในแต่ละทักษะดังนี้

1. ทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน จะฝึกให้เกิดสมรรถนะการบริหารการเงิน การครองเรือน การเป็นพลเมืองที่ดี การเป็นผู้บริโภค และการใช้เครื่องอำนวยความสะดวก

2. ทักษะด้านบุคลิกภาพและสังคม จะฝึกให้เกิดสมรรถนะด้านความเชื่อมั่นในตนเอง การตระหนักในตนเอง การแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมในสังคม มนุษยสัมพันธ์และการสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ในสังคม

3. ทักษะด้านอาชีพ จะฝึกให้เกิดสมรรถนะด้านความรู้และการค้นหาอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง รู้จักวางแผนการเลือกอาชีพ การวางแผนด้านการเข้าทำงาน การพัฒนานิสัยและพฤติกรรมในการทำงาน การฝึกทักษะทางกายเพื่อการอาชีพ และการฝึกทักษะเฉพาะวิชาชีพที่เข้ารับการฝึก

การจัดการฝึกอาชีพในประเทศไทยนั้น จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่จะจัดการศึกษาเพื่อฝึกอาชีพโดยในหลักสูตรจะประกอบด้วยการฝึกทักษะทางสังคม และการฝึกทักษะทางวิชาชีพ เฉพาะในสาขาที่เข้ารับการฝึก ดังตัวอย่างของหลักสูตรโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ จังหวัดชลบุรี หลักสูตรจะประกอบด้วยวิชาหลักดังต่อไปนี้ (โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่, 2546)

1. วิชาภาษาอังกฤษ
2. วิชาชีพิตและสังคม
3. การแนะแนวทางวิชาการ
4. วิชาชีพเฉพาะ ได้แก่ วิชาด้านคอมพิวเตอร์ วิชาช่างต่างๆ

การเรียนรู้เพื่อการฝึกวิชาชีพคนพิการ

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอาชีพคนพิการนั้น การฝึกอบรมจะเข้ามามีบทบาทให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะต่างๆ ซึ่งมีผู้คิดค้นรูปแบบของการฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาทักษะในการทำงานดังรูปแบบที่เสนอโดย Braker (1982: 62) ซึ่งได้แสดงรูปแบบการเรียนรู้ในขณะที่มีการฝึกอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมด้านทักษะอาชีพได้ ผลจากการวิจัยของ Braker จะชี้ให้เห็นถึงตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ดังนี้

ตัวแปรเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้สอน ซึ่งเกี่ยวกับชั้นสังคม อายุ เพศ ความรู้ รวมกับประสบการณ์ด้านการฝึกสอน เช่น สถานที่ฝึกสอน วิชาที่ฝึกและประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ จะมีส่วนสัมพันธ์กับคุณสมบัติของผู้สอนประกอบด้วย เชาวนปัญญา การจูงใจ บุคลิกภาพ และทักษะการสอน ตัวแปรนำทั้งหมดนี้ มีผลต่อการเรียนรู้ทันทีในอัตราร้อยละ 5

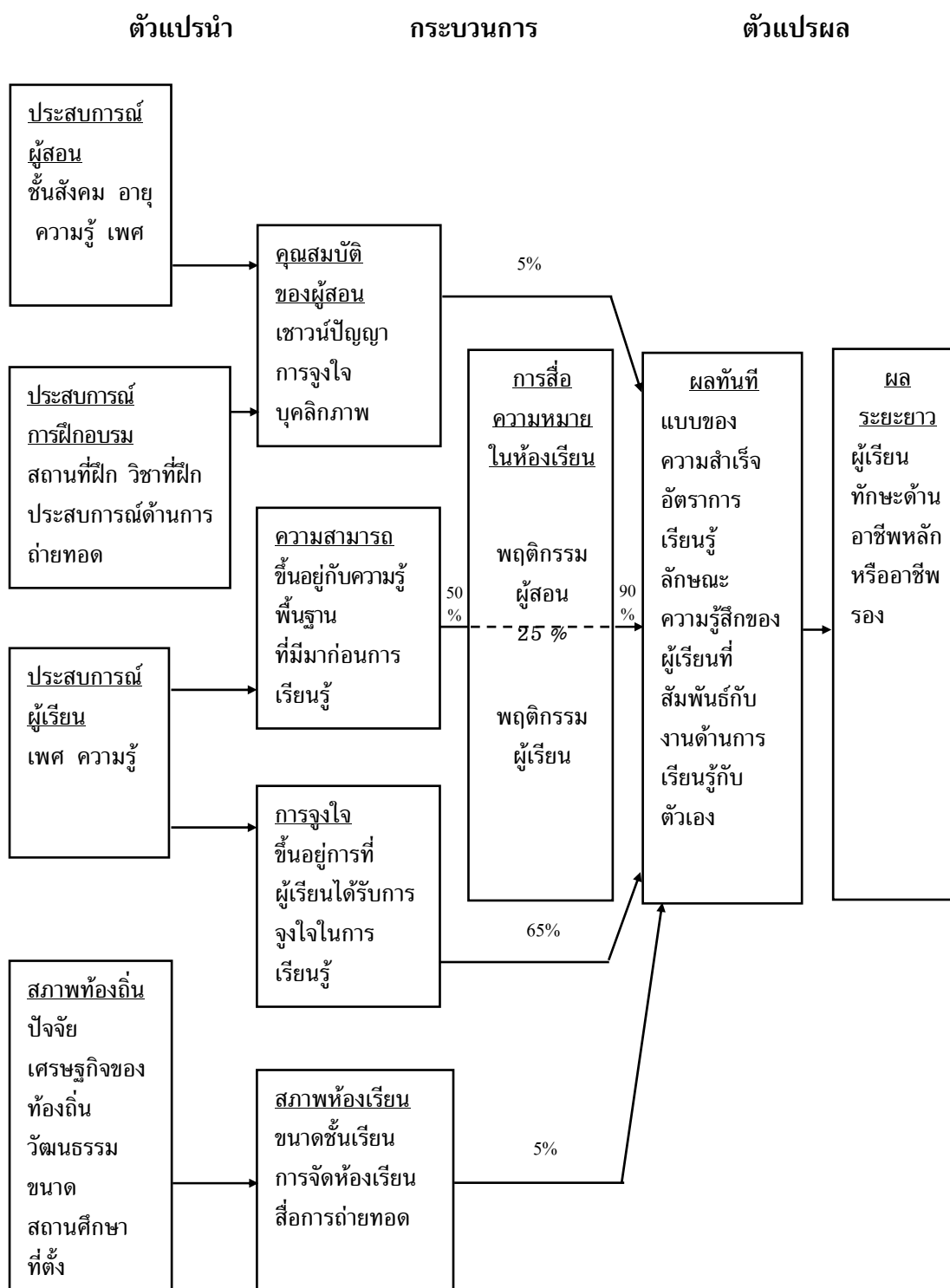
ตัวแปรเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้เรียนซึ่งพิจารณาจากชั้นสังคม อายุ เพศ ความรู้ รวมกับความสามารถที่ขึ้นอยู่กับความรู้พื้นฐานที่มีมาก่อนการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเรียนรู้ทันทีในอัตราร้อยละ 50

ตัวแปรเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่น เช่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ตั้งและขนาดของสถานศึกษา มีส่วนสัมพันธ์กับสภาพของห้องเรียน เช่น ขนาดของห้องเรียน การจัดห้องเรียน อุปกรณ์ใช้เพื่อสื่อการถ่ายทอด มีผลต่อการเรียนรู้ในอัตราร้อยละ 5

ตัวแปรด้านการจูงใจของผู้เรียน มีส่วนสัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียน รวมกับสภาพห้องเรียนมีผลต่อการเรียนรู้ในอัตราร้อยละ 65

ตัวแปรด้านพฤติกรรมของผู้สอน และพฤติกรรมของผู้เรียน มีผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ในอัตราร้อยละ 25 และพิจารณารวมกันกับตัวแปรด้านประสบการณ์ของผู้เรียน การจูงใจกับสภาพของห้องเรียน ก็จะมีประสิทธิผลสูงสุดต่อการเรียนรู้ถึงร้อยละ 90

ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทันทีจะมีผลในระยะยาวเกี่ยวกับบุคลิกภาพของผู้เรียน และทักษะด้านอาชีพหลักหรืออาชีพรอง รายละเอียดดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการเรียนรู้

ที่มา: Braker (1982: 62)

จากรูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพของ Braker นั้นเราสามารถนำมาประยุกต์ในการจัดการเรียนรู้เพื่อฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการทางกายได้ ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้าของการฝึกวิชาชีพ

ปัจจัยนำเข้าจำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ด้านผู้สอน ได้แก่ การมีประสบการณ์ด้านการฝึกวิชาชีพของผู้สอน ความรู้และประสบการณ์ของผู้สอน

ด้านผู้เรียน ได้แก่ ลักษณะผู้เรียน ประสบการณ์ด้านอาชีพของผู้เรียน และความรู้พื้นฐานของผู้เรียน ดังมีผลการวิจัยสนับสนุนของวิจิตร (2543) ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาศักยภาพคนพิการ : ศึกษากรณีคนพิการทางร่างกายในศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการ กรมประชาสงเคราะห์ พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาศักยภาพคนพิการ พบว่า อายุที่สูงขึ้น ระยะเวลาที่พิการมานาน และการเห็นคุณค่าในตนเอง มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพด้านการประกอบอาชีพ จากผลการวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบว่าลักษณะและความพร้อมพื้นฐานของคนพิการเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาวิชาชีพ

ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมด้านอาชีพของท้องถิ่น ความต้องการด้านตลาดงาน และสภาพแวดล้อมของสถานที่ฝึกวิชาชีพ ขนาด ที่ตั้ง ความพร้อมในด้านการให้บริการฝึกวิชาชีพ

2. ปัจจัยด้านกระบวนการเรียนรู้และฝึกวิชาชีพ

ปัจจัยด้านกระบวนการเรียนรู้และฝึกวิชาชีพ จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ด้านผู้สอน ได้แก่ ความสามารถในการจูงใจ ทักษะในการสอน การสื่อความหมายในห้องเรียน และพฤติกรรมของผู้สอน

ด้านผู้เรียน ได้แก่ ความสามารถเดิมก่อนที่จะฝึก และพฤติกรรมในเวลาเรียน และการได้รับการเสริมแรงจากการเรียนการสอน

ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การจัดขนาดชั้นเรียน การจัดห้องเรียน ความพร้อมของอุปกรณ์และสื่อในการถ่ายทอดเนื้อหา และการฝึกปฏิบัติ

3. ปัจจัยด้านผลการเรียนรู้

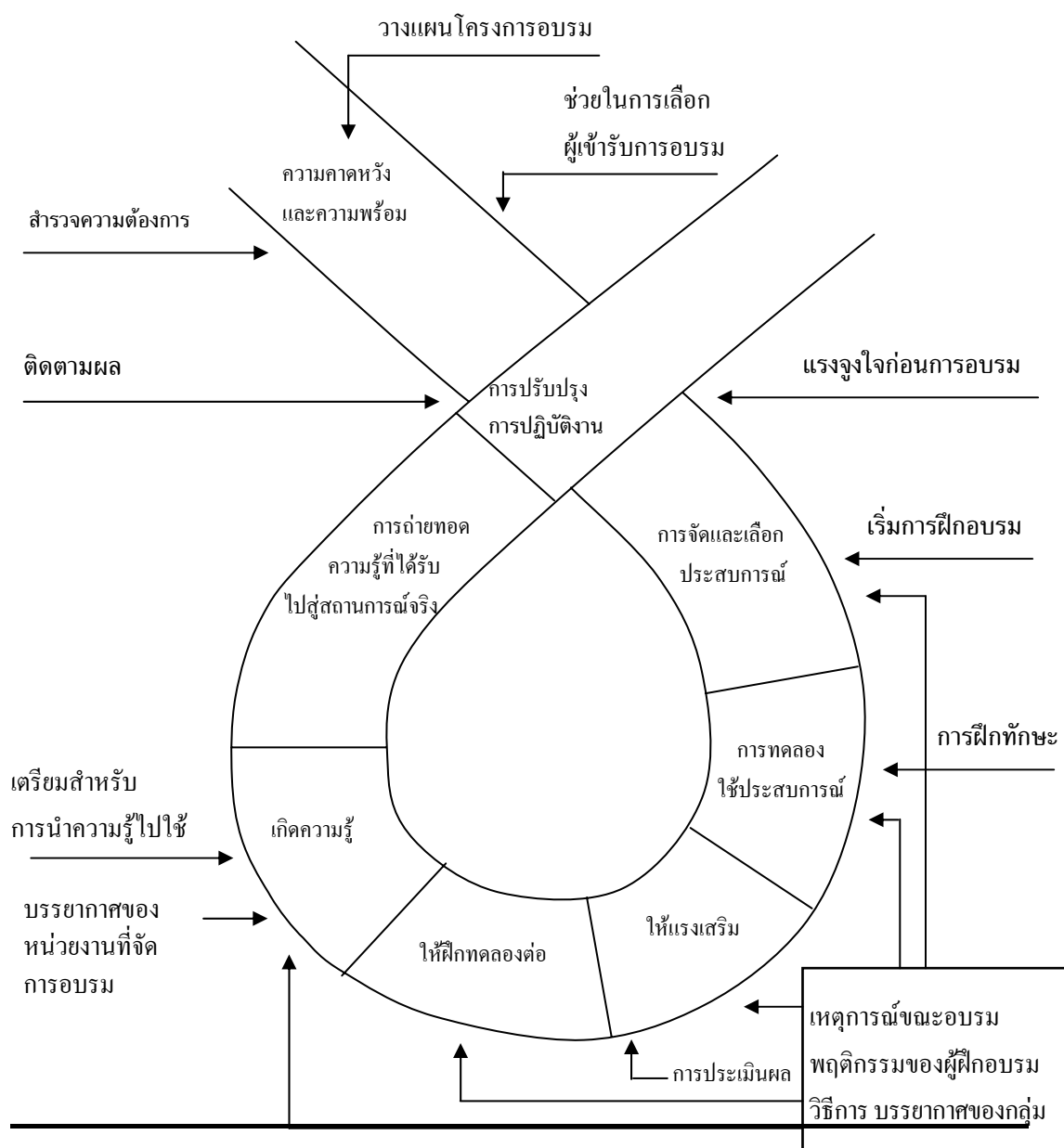
ปัจจัยด้านผลการเรียนรู้และฝึกวิชาชีพ จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ผลที่เกิดขึ้นทันทีจากการเรียนรู้ ได้แก่ อัตราการเรียนรู้ และลักษณะความรู้สึกรู้สึกของผู้เรียนที่สัมพันธ์กับงานด้านการเรียนรู้ของตนเอง

ผลระยะยาว ได้แก่ การนำทักษะวิชาชีพไปใช้ของผู้เรียน และทักษะวิชาชีพที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างถาวร

หลักการ และกระบวนการฝึกวิชาชีพของคนพิการ

กิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอน เป็นวิธีการและกระบวนการสำคัญที่มุ่งประสงค์ให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาวิชาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการฝึกวิชาชีพถือได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนหรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาคบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสติปัญญา (cognitive domain) ด้านทักษะ (psychomotor domain) และเจตคติ (affective domain) (สุภาพ, 2540: 21) โดยเฉพาะช่วยให้เกิดทักษะวิชาชีพ ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกทักษะวิชาชีพจึงเป็นเรื่องสำคัญที่การอาชีวศึกษาให้ความสำคัญมากกว่าทักษะอื่นๆ จากการศึกษากระบวนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาวิชาชีพ พบว่ารูปแบบบันไดเวียนที่เสนอโดย Lynton และ Dai (1976: 38) สามารถนำมาประยุกต์ในกระบวนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาวิชาชีพของคนพิการได้ ดังมีกิจกรรมในกระบวนการฝึกอบรม รายละเอียดดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบบันไดเวียนของกระบวนการฝึกอบรมของ Lynton และ Dai
ที่มา: Lynton and Dai (1976: 38)

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการฝึกทักษะอาชีพคนพิการ

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับการฝึกวิชาชีพ โดยสามารถอธิบายการเกิดทักษะของวิชาชีพที่ฝึก คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Thorndike E.L. (ไพบูลย์, 2537: 83-84) กล่าวว่า พฤติกรรมการเรียนรู้เกิดตามเงื่อนไข S-R (ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง) จากทฤษฎีนี้ทำให้ทราบกระบวนการเรียนรู้และพฤติกรรมการเรียนรู้ทักษะ (skill learning) การ

เรียนรู้ทักษะนั้นมีความสำคัญ คือ บุคคลที่สามารถเรียนรู้ในการกระทำสิ่งใด ๆ หรือในวิชาการใด ๆ นอกจากจะอาศัยแรงจูงใจ (motivation) ความคิดรวบยอด (concept) การแก้ปัญหา (problem solving) ความคิดวิจารณ์ (critical thinking) ความคิดสร้างสรรค์ (creative thinking) และทัศนคติ (attitude) แล้วยังต้องอาศัยทักษะในการทำงาน (skill performance) ด้วย เมื่อบุคคลเกิดความคิดหรือถูกจูงใจให้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้น ในขั้นของการกระทำนี้บุคคลจะต้องมีทักษะที่จะทำสิ่งนั้นและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้นั้นจะค่อนข้างมั่นคงถาวร

จากทฤษฎีของ Thorndike ซึ่งมีหลักการว่าการลองผิดลองถูกทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ จนเกิดเป็นความชำนาญ และก่อให้เกิดทักษะในการทำงาน (skill performance) ในที่สุด (ไพบูลย์, 2537) การนำทฤษฎีมาประยุกต์ในการฝึกทักษะวิชาชีพหรือทักษะในการทำงาน ให้คนฝึกนั้นควรมีหลักดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2543)

1. ผู้รับการฝึกมีความพร้อมตามกฎความพร้อม (Law of Readiness) คือ รับคนฝึกที่มีความพร้อมพื้นฐานได้แก่ มีความรู้พื้นฐานพอที่จะฝึกวิชาชีพได้ มีความพร้อมทางร่างกาย คือ สภาพร่างกายไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียน มีความพร้อมทางด้านจิตใจ คือ มีความตั้งใจที่จะฝึกวิชาชีพตามที่เขาต้องการ

2. ให้ฝึกปฏิบัติทางวิชาชีพตามกฎการฝึกหัด (Law of Exercise) คือ เปิดโอกาสให้คนฝึกได้ฝึกปฏิบัติวิชาชีพอย่างเต็มที่เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ จนกระทั่งมีความชำนาญในการปฏิบัติด้านวิชาชีพ

เมื่อคนฝึกสามารถปฏิบัติได้ตามข้อที่ 1 และ 2 ก็จะทำให้เกิดกฎของผลที่ได้รับ (Law of Effect) คือ มีความชำนาญในวิชาชีพ และสามารถนำวิชาชีพไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ภายหลังจากการสำเร็จวิชาชีพที่ฝึก

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อฝึกวิชาชีพของคนฝึก

จำนง (2534: 15) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือการจัดองค์ประกอบที่เป็นกิจกรรมสำคัญของการเรียนการสอนไว้ให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์และส่งเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่วางไว้ และระบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีควรมีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังภาพที่ 4

ส่วนประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนที่ดี ดังภาพที่ 4 นั้น การจัดการเรียนการสอนจะต้องจัดให้อยู่ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น ปัจจัยนำเข้าที่สำคัญได้แก่หลักสูตรนั้นจะต้องมีเนื้อหาสาระที่ทันสมัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมหรือจุดประสงค์การเรียนรู้จะต้องมีความชัดเจนว่าเมื่อผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาสาระแล้วจะเกิดพฤติกรรมหรือทักษะที่พึงประสงค์อย่างไรบ้าง

ด้านกระบวนการในการเรียนการสอนจะต้องให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มีการประเมินความพร้อมหรือสถานะภาพของผู้เรียน และมีการเตรียมความพร้อมในผู้เรียนทุก ๆ ด้าน ได้แก่ สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ในส่วนของกิจกรรมการสอน ผู้สอนจะต้องสอนให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านสติปัญญาหรือความรู้ สอนให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง และสอนให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะด้านพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข การวัดผลในการเรียนการสอนจะต้องมีการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนที่ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีหรือความรู้ ภาคปฏิบัติหรือทักษะ และต้องมีความหลากหลายในการวัดและประเมินผล ในกรณีที่วัดผลสัมฤทธิ์แล้วพบว่าผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำผู้สอนจะต้องร่วมมือกับผู้เรียนในแก้ไขปรับปรุงหาแนวทางพัฒนาให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น

จากที่กล่าวข้างต้นเมื่อปัจจัยนำเข้าและกระบวนการเรียนมีประสิทธิภาพก็จะส่งผลให้ผู้เรียนเป็นผลผลิตที่มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของสังคมและประเทศชาติต่อไป

จากการศึกษาปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและฝึกอาชีพคนพิการ พบว่า ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยมและอัตถิภาวนิยมมีความเหมาะสมและสัมพันธ์กับคนพิการมากที่สุด เนื่องจากฐานคิดของทั้งสองกลุ่มปรัชญานี้ “ยึดประสบการณ์” หรือ “ยึดผู้เรียน” เป็นศูนย์กลาง ซึ่งการจัดการฝึกฝนอาชีพให้แก่ผู้พิการทางกายควรจะเน้นผู้พิการเป็นศูนย์กลางของการฝึกฝน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 ที่มุ่งเน้น “**ผู้เรียนเป็นสำคัญ**” เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนด้วยตนเอง ในเรื่องที่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของตนเอง และได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง อย่างเต็มที่ ซึ่งวัฒนาพร (2543: 13) ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า “...การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญหมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตเหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วม และลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน จนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง...”

จากแนวคิดที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น สังเคราะห์เป็นหลักการพื้นฐานของการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้ (วัฒนาพร, 2543)

1. ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการเลือกและวางแผนสิ่งที่ตนจะเรียน เริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือก ด้วยการศึกษาค้นคว้ารับผิดชอบการเรียน จนกระทั่งการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้คอยให้การสนับสนุน (supporter) และเป็นแหล่งความรู้ (resource person) แห่งหนึ่งของผู้เรียนเท่านั้น
2. ผู้เรียนจะต้องใช้ประสบการณ์เดิม และความต้องการของผู้เรียนมาประกอบกับเนื้อหาวิชา ใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งการเรียนรู้ที่สำคัญก็คือ เนื้อหาวิชาบวกกับเทคนิควิธีการของครูที่สอน
3. ผู้เรียนจะต้องได้รับความสนุกสนานจากการเรียน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน และได้ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ ซึ่งจะทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่ท้าทายความสามารถเกิดขึ้น และที่สำคัญจะทำให้บรรลุผลสำเร็จของงานด้วยตนเอง
4. การทำงานร่วมกันจะทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีที่เกิดขึ้นในกลุ่มจะเป็นการส่งเสริมความเจริญงอกงาม รู้จักพัฒนาปรับปรุงการทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันนำไปสู่การจัดการชีวิตของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดีและเท่าเทียมกัน
5. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดย “เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด” ผู้เรียนจะต้องมีครูเป็นแหล่งความรู้ที่ทรงคุณค่าของผู้เรียน ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องให้ทุกอย่างแก่ผู้เรียนในทุกๆ ด้าน เช่นความรู้ เจตคติ การฝึกจนเกิดความเชี่ยวชาญ ต้องให้ด้วยความเต็มใจโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น จนกระทั่งผู้เรียนสามารถค้นพบความสามารถของตนเองในด้านต่างๆ ทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในตนเอง สามารถควบคุมตนเองได้มีวุฒิภาวะสูงขึ้น เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองให้สอดคล้องกับสภาวะความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม สามารถมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน นอกจากนั้นการเรียนรู้โดยการเน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นจุดเริ่มต้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนในหลายๆ ด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณลักษณะด้านความรู้ความคิด การปฏิบัติ ด้านอารมณ์ความรู้สึก รวมทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้พัฒนาไปพร้อมๆ กัน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543: 23) ได้ให้แนวทางการจัดสภาพการเรียนการสอน คนพิการตามพระราชบัญญัติการศึกษาพุทธศักราช 2542 ว่าการจัดการเรียนการสอนต้องให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้โดยยึดหลักการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการวางแผนการจัดการศึกษาให้กับคนพิการแต่

ละบุคคลและจัดทำแผนการสอนเป็นรายบุคคล (Individualized Implementation Plan: IIP) ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงเป็นการผสมผสานวิธีการที่หลากหลาย เพราะคนพิการมีลักษณะแตกต่างกันตามศักยภาพและตามลักษณะความพิการ ฉะนั้นการจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลจะทำให้ทราบความบกพร่องที่ควรเสริมหรือควรพัฒนาทักษะเพื่อให้คนพิการสามารถเรียนรู้จนสามารถนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันได้ วิธีการนี้ครูและผู้เรียนจะเรียนรู้ไปพร้อมกับ การฟื้นฟู โดยสอดแทรกความรู้วิชาการต่างๆ บูรณาการเพื่อให้คนพิการสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้ตามศักยภาพและมีโอกาสเรียนรู้ในระดับสูงต่อไป การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบด้วย

1. กำหนดทักษะการสอนโดยการประเมินความรู้พื้นฐาน ครูสามารถใช้ผลการประเมินนั้นมากำหนดขอบข่ายในการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพและจัดทำแบบทดสอบทักษะวิชาชีพเพื่อครูจะได้รู้ว่าผู้เรียนเรียนรู้ทักษะอะไรบ้าง ผู้เรียนจะเกิดทักษะภายในสถานการณ์ใด จะสามารถกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ชัดเจนว่าทักษะเป้าหมายที่ผู้เรียนต้องการทราบเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังสามารถกำหนดวัตถุประสงค์รายสัปดาห์ รายวันได้ต่อไปด้วย

2. กำหนดองค์ประกอบและสถานการณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ เมื่อทราบข้อมูลพื้นฐานว่าผู้เรียนต้องการพัฒนาทักษะด้านใด ครูจึงจะต้องตัดสินใจว่าจะสอนอย่างไรสำหรับผู้เรียนแต่ละคนจึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นและเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

3. วางแผนการสอน ครูใช้ข้อมูลจากขั้นที่ 1 มาวางแผนการสอนและใช้หลักการสอนหรือเทคนิคการสอนเหมาะสม พร้อมทั้งติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน เพื่อจะได้รู้ว่าจะต้องเปลี่ยนแปลงการสอนในเรื่องอะไรบ้าง ประสิทธิภาพของการสอนจะเพิ่มขึ้นหากครูมีความรู้ลึกไวในการรับรู้พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนซึ่งจะช่วยชี้แนะครูว่าจะสอนผู้เรียนอย่างไร

4. เริ่มต้นการสอนประจำวัน ในขั้นนี้ครูจะสอนตามแผนการสอนที่วางไว้และอาจพบว่าการเรียนรู้และการปฏิบัติงานของนักเรียนมีหลากหลายและหลายระดับ ครูจะต้องทราบว่าผู้เรียนเรียนรู้และพัฒนาได้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ จึงต้องมีการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนง่าย ๆ หรือทุกวัน ผลการประเมินดังกล่าวจะช่วยให้ครูมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการสอนของตนหากผู้เรียนมีความรู้หรือทักษะหรือปฏิบัติงานที่สอนได้แล้ว ครูก็จะเริ่มสอนเนื้อหาหรือทักษะใหม่และทำการสอนโดยใช้วงจรตามภาพที่ 5

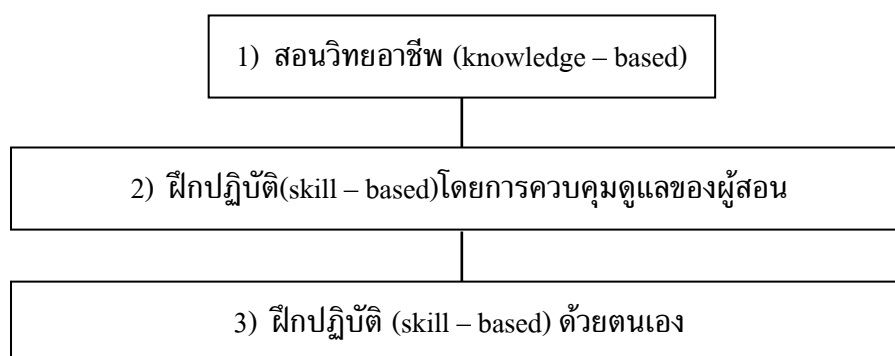

ภาพที่ 5 วงจรการสอนและการทดสอบ

ที่มา: กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543: 43)

หากผู้เรียนยังไม่มีทักษะหรือปฏิบัติในเนื้อหาที่ครูสอนไปแล้ว ครูมีทางเลือก 4 ประการ คือ (1) สอนเรื่องเดิมซ้ำ (2) ปรับกระบวนการสอนใหม่ (3) ใช้ยุทธศาสตร์การสอนใหม่ (4) สอนทักษะหรือเนื้อหาที่ง่ายขึ้น และเมื่อครูเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง ครูก็ทำการสอน โดยใช้วงจร สอน-ทดสอบ-สอนตามเดิมอีก

โดยทั่วไปการเรียนรู้ทักษะใหม่จะเกิดขึ้นตามขั้นตอนที่เป็นลำดับและต่อเนื่อง ขั้นตอนการสอนของครูมีลักษณะดังนี้ (1) สอน (2) ให้ฝึกปฏิบัติภายใต้การควบคุมของครู และ (3) ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งสามขั้นตอนของการสอนนี้จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ทักษะและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติในสถานการณ์อื่นได้และนอกจากนี้ ครูต้องใช้วงจรการสอนโดยใช้ข้อมูลการทดสอบทุกขั้นตอนของการสอนของครู เพื่อช่วยให้ครูสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ซึ่งการจัดการเรียนการสอนและการฝึกวิชาชีพก็สามารถนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการฝึกทักษะวิชาชีพให้กับคนพิการได้ ดังรูปแบบในภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ขั้นตอนการสอนการฝึกวิชาชีพ

ที่มา: ประยุกต์จากกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543)

นอกจากขั้นตอนการสอนการฝึกวิชาชีพตามที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว ยังมีองค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์การสอนอื่นๆ ที่มีความสำคัญและเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดทักษะในการปฏิบัติงานด้านอาชีพอีกด้วย ไพบูลย์ (2537: 88) ได้กล่าวว่องค์ประกอบที่ทำให้เกิดทักษะในการทำงาน (the acquisition of skill of performance) โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับตัวแปร (variables) สำคัญสองประการคือ การจัดสภาพการเรียนการสอน (task variables) และคุณสมบัติของตัวผู้เรียนเอง (individual variables) ถ้าผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนและจัดสภาพการเรียนการสอนพอเหมาะกับผู้เรียนแล้ว การเรียนรู้ย่อมมีทักษะ หรือทักษะในการทำงานของบุคคลก็จะมีมากขึ้น สถานะที่จะส่งเสริมให้เกิดทักษะในการทำงานมีอยู่ 4 ประการคือ การสาธิต (demonstration) การรู้ผลลัพธ์ (knowledge of results) การเสริมแรง (reinforcement) และการฝึกฝน (practice)

การสาธิต (demonstration) การเริ่มแรกในการสอน ครูเป็นผู้แสดงหรือทำตัวอย่างให้ผู้เรียนดูก่อน ทั้งนี้เพราะในการสาธิตนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในสภาพการณ์ (situation) และผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด (concept) ได้ง่ายขึ้น อีกประการหนึ่งการแนะแนว (guidance) จะช่วยให้เกิดทักษะง่ายขึ้น ถ้าหากการแนะแนวนั้นกระทำในเวลาที่เหมาะสม (เช่นเมื่อเริ่มต้นบทเรียน) เพราะผู้เรียนไม่ค่อยรู้อะไรในเบื้องต้น ในระยะแรกๆ การสาธิตจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจว่าตนควรจะทำอะไรก่อนอะไรหลัง ควรระวัง คืออย่าบอกรายละเอียดมากเกินไป ในระยะแรกซึ่งอาจจะทำให้เกิดความสับสนแก่ผู้เรียนได้ เช่น การสอนดนตรี แรกๆ ควรแนะนำดนตรีที่สำคัญๆ การเคลื่อนไหวนิ้วมือหรือจังหวะที่จำเป็น แล้วค่อยๆ สอนทักษะสลับซับซ้อนต่อไป

การรู้ผลลัพธ์ (knowledge of results) การทำให้ผู้เรียนได้รู้ผลลัพธ์หรือผลของการกระทำกิจกรรมว่าตนทำถูกหรือผิดมากน้อยอย่างไร จะช่วยในการปรับปรุงการเรียนได้ดีขึ้น การที่ผู้เรียนพยายามตอบสนองหรือทำซ้ำๆ พร้อมกับแก้ไขข้อบกพร่องที่ตนได้ทราบนั้นจะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าปราศจากการให้ผู้เรียนทราบผลของการกระทำของตนแล้ว ผู้เรียนก็จะทำผิดซ้ำแล้วซ้ำอีกต่อไป ไม่หยุดยั้ง ในการที่ผู้เรียนจะทราบผลการกระทำของตนเองนั้นมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ รู้ทันทีที่ตนทำผิดพลาด และรู้เมื่อคนอื่นบอก

การเสริมแรง (reinforcement) ถ้าหากผู้เรียนได้รับผลของการตอบสนองใดๆ ของพฤติกรรมที่แสดงออกและผู้เรียนมีความพึงพอใจในการตอบสนองหรือการได้รับรางวัล (reward) นั้น ผู้เรียนก็จะมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นอีก ส่วนระยะเวลาในการให้การเสริมแรงนั้นโดยทั่วไปควรให้ทันทีทันใด เมื่อผู้เรียนตอบสนองถูกแบบแผน

การฝึกฝน (practice) การทำงานที่ให้เกิดทักษะขึ้นนั้นนอกจากการสาธิต การรู้ผลลัพธ์ และการให้ Reinforcement แล้วการฝึกฝนเป็นลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งบุคคลจำเป็นจะต้องได้รับการดำเนินให้เป็นแบบแผนของพฤติกรรม การฝึกหัดต่างๆ ต้องสอดคล้องหรือกลมกลืนกันตามลักษณะของทักษะในการทำงาน เช่น คนที่ขับรถยนต์เป็นแล้ว ถ้าหากไม่ได้รับการฝึกฝนหรือขับไปเรื่อยๆ ก็จะทำให้การขับรถยนต์นั้นไม่คล่องแคล่วหรือขัดเขิน แต่ตรงกันข้าม ถ้าหากเขาได้รับการฝึกฝนหรือขับบ่อยๆ ก็จะทำให้เขามีความชำนาญ คล่องแคล่วในการขับรถยิ่งขึ้น

จากเทคนิคเพื่อการฝึกทักษะในการทำงานที่กล่าวมาข้างต้น การฝึกวิชาชีพคนพิการสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการฝึกวิชาชีพ โดยในกิจกรรมการเรียนการสอนควรนำการสาธิต (demonstration) การรู้ผลลัพธ์ (knowledge of results) หรือการสะท้อนกลับของผลลัพธ์ การเสริมแรง (reinforcement) และการฝึกฝน (practice) มาใช้ในการฝึกทักษะวิชาชีพให้คนพิการด้วย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อฝึกวิชาชีพของคนพิการยังมีจำกัด เท่าที่สืบค้นพบ ได้แก่งานวิจัยของชรินทร์ (2541: 11-12) ซึ่งศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอาชีพต่อกิจกรรมการฝึกอาชีพของศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการบ้านทองพูนเผ่าพันธ์ จังหวัดอุบลราชธานี” โดยศึกษาจากผู้เข้ารับการฝึกอาชีพทุกคนรวม 95 คน พบว่าคนพิการที่เข้ารับการฝึกอาชีพมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการฝึกอาชีพของศูนย์ในระดับต่ำ และได้เสนอแนะต่อผู้บริหารให้พิจารณาปรับปรุงการจัดการด้านการฝึกอาชีพ การหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อการฝึกอาชีพ การอบรมความรู้พิเศษให้แก่ผู้รับการฝึกอาชีพ บริการให้คำแนะนำ การให้ข่าวสารทางสังคมและการจัดกิจกรรมนันทนาการต่างๆ

จากการศึกษายังพบว่า มีการใช้แนวคิดการบริหารเชิงคุณภาพมาใช้ในการพัฒนากระบวนการฝึกวิชาชีพคนพิการด้วย โดยชีวพร (2544) ได้ศึกษากลยุทธ์การใช้งาน TQM เพื่อพัฒนากระบวนการการฝึกอาชีพคนพิการ ของกรมประชาสงเคราะห์ กรณีศึกษา: ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการพระประแดง ผลการศึกษาพบว่า การนำแนวคิด TQM (การบริหารเชิงคุณภาพ) มาใช้เพื่อพัฒนากระบวนการการฝึกอาชีพคนพิการมีความเป็นไปได้ในบางกระบวนการ ได้แก่ ขั้นตอนการฟื้นฟูสมรรถภาพ การจัดบริการด้านต่างๆ การจัดทำและปรับปรุงหลักสูตรการสอนวิธีการฝึกวิชาชีพ และไม่สามารถใช้ในกระบวนการคัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกอาชีพ

การจัดหาและพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีการศึกษาที่นำมาใช้ในการฝึกวิชาชีพคนพิการ

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มาตรา 64 กำหนดว่า “...รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาแบบเรียนตำรา หนังสือทางวิชาการสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดยเร่งรัด พัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและมีการให้แรงจูงใจแก่ผู้ผลิต และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ โดยเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม...”

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จะเห็นได้ว่าการใช้สื่อเทคโนโลยีและ นวัตกรรมเพื่อการศึกษาจัดเป็นสิ่งสำคัญ สอดรับกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญ (กองการศึกษาสงเคราะห์ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 50-51) ดังนั้นสื่อ และเทคโนโลยีการศึกษาสำหรับคนพิการควรที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มคน พิการ มีความเหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละประเภท ที่สำคัญต้องช่วยเสริมการเรียน การสอนวิชาชีพสำหรับคนพิการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งหลักการจากคณะกรรมการปฏิรูป การศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษของกระทรวงศึกษาธิการ ได้แบ่งประเภทของสื่อการศึกษาสำหรับคนพิการเป็น 4 ประเภทหลัก ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นสื่อเอกสารประเภทต่าง ๆ ที่ช่วยให้คนพิการเกิดการเรียนรู้ ครู ผู้สอนได้ใช้ศึกษาหาความรู้และเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอนและผู้ปกครองได้มี ความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาทักษะพื้นฐานและส่งเสริมการเรียนรู้ของคนพิการ เช่น หนังสือ เรียนชุดการเรียนรู้ คู่มือครู คู่มือผู้ปกครอง แผ่นพับ โปสเตอร์ เป็นต้น

2. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อการเรียนรู้ของคนพิการ สื่อในการจัดการเรียนการสอนของ ครู และเป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนา ทักษะพื้นฐานและการเรียนรู้ ของคนพิการ โดยสามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย หรือจากการศึกษาทางไกล เช่น รายการวิทยุ รายการเทปเสียง รายการโทรทัศน์ รายการวีดิทัศน์ โปรแกรม คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) เป็นต้น

3. สื่อวัสดุอุปกรณ์ เป็นสื่อและอุปกรณ์ในการพัฒนาทักษะพื้นฐาน และส่งเสริม การเรียนรู้และการเตรียมความพร้อมทักษะพื้นฐานด้านอาชีพของคนพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคล ออทิสติกและบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เช่น ของจริง หุ่นจำลอง เกม การศึกษา ของเล่นที่พัฒนาทักษะ บัตรคำ บัตรภาพ พร้อมคู่มือการใช้สื่ออุปกรณ์ เป็นต้น

4. สื่อประสม เป็นชุดการเรียนการสอนสำเร็จรูปที่ประกอบด้วยสื่อสิ่งพิมพ์สื่อวัสดุ อุปกรณ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกทักษะวิชาชีพคนพิการจะต้องนำสื่อทั้ง 4 ประเภท มาใช้ให้เหมาะสมกับประเภทคนพิการและประเภทของวิชาชีพที่ฝึกโดยต้องคำนึงถึงควมมี ประโยชน์ทางวิชาการและการก่อเกิดทักษะวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการฝึกวิชาชีพของพิการ

ในด้านการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการฝึกวิชาชีพของคนพิการ สิ่งที่สำคัญการเตรียม บุคลากรของสถานศึกษาเพื่อฝึกวิชาชีพให้คนพิการ ซึ่งการพัฒนาบุคลากร ให้สามารถให้บริการจัด การศึกษาการฝึกวิชาชีพสำหรับคนพิการ มีดังนี้ (กองการศึกษาสงเคราะห์ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

1. พัฒนาบุคลากร ทั้งผู้บริหารข้าราชการ เจ้าหน้าที่กับการจัดการศึกษา ครูอาสาสมัคร นอกโรงเรียน ให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ตลอดจนให้ความรู้ เกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการจิตวิทยาการเรียนรู้เพื่อจะได้ปฏิบัติตนต่อคนพิการได้ถูกต้อง

2. การศึกษาดูงาน เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนพิการ

นอกจากการจัดและพัฒนาสภาพแวดล้อมทางบุคคลแล้ว จิตประภา (2544: 54-59) กล่าวว่าในการจัดการเรียนการสอนฝึกอบรมของผู้พิการนั้นควรคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม กับสภาพความพิการด้วย อันได้แก่ การจัดห้องเรียน โต๊ะเก้าอี้ที่เหมาะสมกับสภาพความพิการ การมีอุปกรณ์เครื่องเขียน อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ควรจัดสิ่ง กีดขวาง และจัดทำครุภัณฑ์ที่เป็นส่วนประกอบจำเป็นอื่นๆ ในสถานศึกษา เช่น ราวในการจับยึด เป็นต้น ควรปรับสภาพทางสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดลอมให้เอื้ออำนวยต่อความพิการ

การประเมินผลการฝึกวิชาชีพคนพิการ

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดการจัดการศึกษามาตรา 25 กำหนดเรื่องการประเมินผู้เรียนว่า “ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากการ พัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและการ ทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบ

การศึกษา ให้สถานศึกษาใช้วิธีหลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและนำผลการประเมินผู้เรียนหมวดหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย” (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

จากพระราชบัญญัติดังกล่าวการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้จะเป็นรูปแบบการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง โดยไม่ได้วัดและประเมินผลจากคะแนนการทำข้อสอบถูกผิดหรือแบบปรนัยเพียงอย่างเดียว เพราะไม่สามารถยืนยันได้ว่า นักเรียนที่ทำคะแนนข้อสอบได้ดีจะมีพฤติกรรมดีและมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือมีพัฒนาการตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แต่การประเมินตามสภาพจริงนั้น เป็นผลที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543: 220-222) ได้ให้ความหมายของการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) คือ “...การประเมินตามสภาพจริงเป็นกระบวนการของการสังเกตการบันทึก การจัดทำเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการศึกษาของผู้เรียนนั้น การประเมินตามสภาพจริงมีความแตกต่างจากการประเมินโครงการ ตรงที่การประเมินแบบนี้ได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมากกว่าการให้ความสำคัญกับผลที่จะเกิดขึ้นจากการดูคะแนนของกลุ่มผู้เรียน และแตกต่างจากการทดสอบ เนื่องจากการวัดผลจากการปฏิบัติจริง (Active Performance) การประเมินตามสภาพจริงจะได้ข้อมูลสารสนเทศเชิงคุณภาพอย่างต่อเนื่องที่สามารถนำมาใช้ในการแนะแนวการเรียนสำหรับผู้เรียนแต่ละคนได้เป็นอย่างดี...”

กองการศึกษาสงเคราะห์ กระทรวงศึกษาธิการ (2544: 49) ได้สรุปคุณลักษณะของการประเมินตามสภาพจริงไว้ว่ามีลักษณะ 6 ประการ คือ

1. เป็นการจัดโอกาสการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้แสดงออกในภาคปฏิบัติ คิดสร้างสรรค์ ผลิตผลงาน หรือกระทำบางสิ่งบางอย่างที่สัมพันธ์กับสิ่งที่เรียน
2. เป็นการตั้งหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ระดับการคิดขั้นสูงและใช้ทักษะในการแก้ปัญหา
3. งานหรือกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนทำต้องเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน
4. สิ่งที่เรียนต้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
5. เป็นการประเมินตัดสินโดยคนไม่ใช่เครื่องจักร
6. เป็นการเปลี่ยนบทบาทใหม่ในด้านการสอนและการประเมินผลของครูผู้สอน

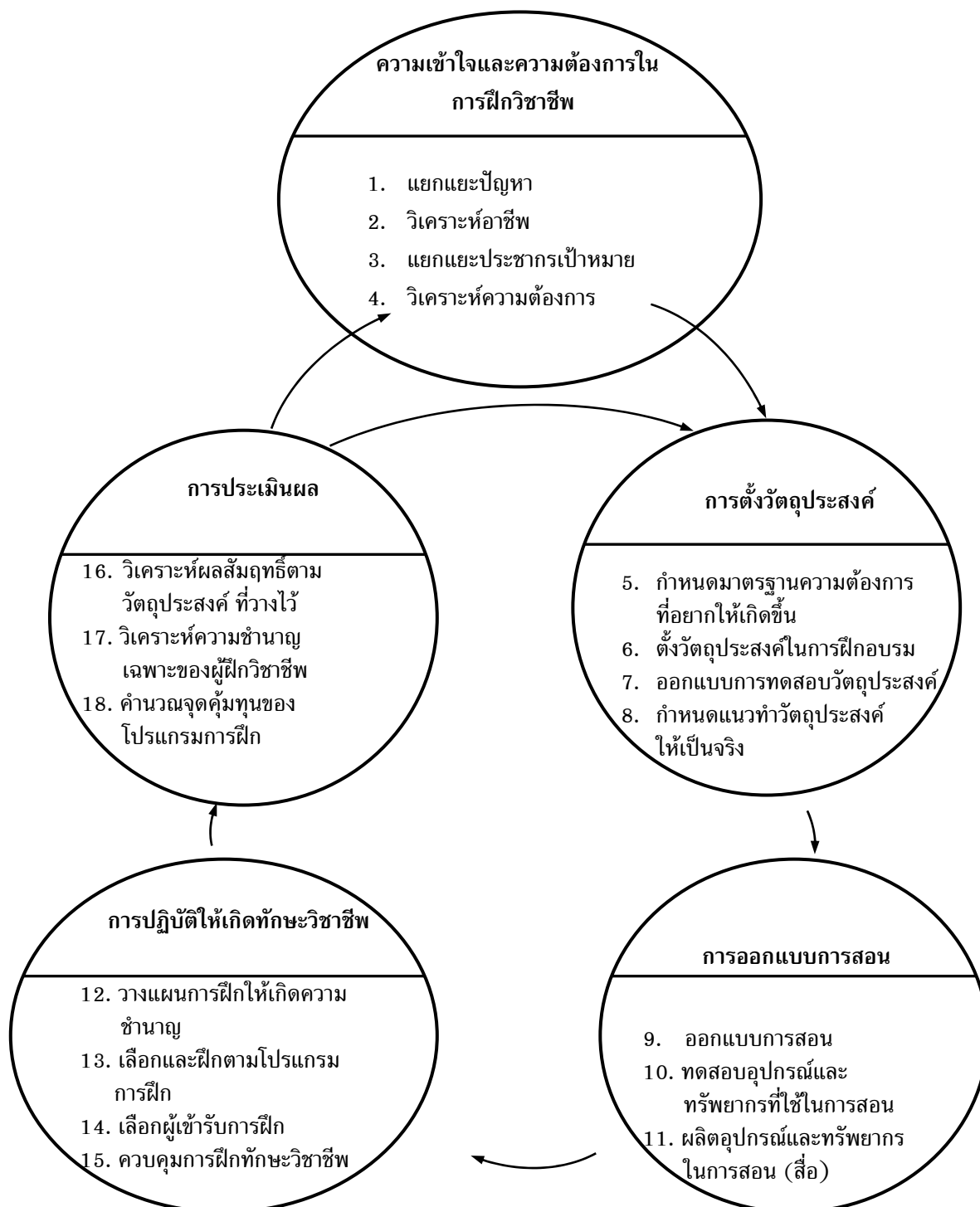
ดังนั้นการประเมินผลการฝึกวิชาชีพคนพิการจะต้องยึดหลักการประเมินตามสภาพจริง โดยให้ความสำคัญที่ตัวผู้พิการว่ามีพัฒนาการด้านความรู้ทางวิชาการและทักษะวิชาชีพ และสามารถปฏิบัติเกี่ยวกับวิชาชีพได้อย่างแท้จริงหรือไม่ โดยดูจากภาพรวมของพัฒนาการที่เกิดขึ้นจริง

ในการฝึกวิชาชีพให้แก่คนพิการด้วยกระบวนการที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการฝึกอย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องมีการออกแบบรูปแบบการฝึกวิชาชีพให้มีความชัดเจน โดยจากการตรวจสอบเอกสารพบว่ารูปแบบการฝึกวิชาชีพของ Vocational & Industrial Board, Singapore (1986: 51) เป็นรูปแบบที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการฝึกวิชาชีพให้แก่คนพิการไทยได้ เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ได้กำหนดไว้สำหรับการฝึกวิชาชีพและประเมินผลการฝึกวิชาชีพของภูมิภาคเอเชีย โดยเสนอว่าขั้นตอนการฝึกอบรมวิชาชีพทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบและขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ความเข้าใจและความต้องการในการฝึกวิชาชีพ
2. การตั้งวัตถุประสงค์ในการฝึกวิชาชีพ
3. การออกแบบการสอนและการฝึกวิชาชีพ
4. การฝึกปฏิบัติให้เกิดทักษะวิชาชีพ
5. การประเมินผลการฝึกวิชาชีพ

ดังมีรายละเอียดรูปแบบดังภาพที่ 7

การออกแบบการฝึกอบรมและรูปแบบประเมินผล
สำหรับการฝึกอาชีพในโรงเรียนและนอกโรงเรียน

ภาพที่ 7 รูปแบบการฝึกวิชาชีพและการประเมินผลของภูมิภาคเอเชีย

ที่มา: Vocational & Industrial Board, Singapore (1986: 51)

ประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งด้านปรัชญาการศึกษาที่นำมาใช้ในการฝึกวิชาชีพให้กับคนพิการทางกาย และทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเลือกฝึกวิชาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง และการฝึกวิชาชีพสำหรับคนพิการ หลักสูตร รูปแบบ แนวทาง รวมทั้งหลักการและกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกวิชาชีพของคนพิการ แต่ละส่วนล้วนมีความสำคัญและเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลกัน ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยของประเทศไทยยังไม่มีการศึกษา รูปแบบการฝึกวิชาชีพของคนพิการทางกายว่ารูปแบบที่เหมาะสมควรมีลักษณะเช่นไร และในหลักสูตรควรจะต้องประกอบด้วยวิชาการศึกษาทั่วไปเพื่อการดำรงชีวิตมากขึ้นเพียงไร และวิชาเฉพาะที่เน้นการฝึกทักษะเพื่อนำไปประกอบชีพเลี้ยงตนเองต่อไปมากน้อยเพียงไร เป็นสัดส่วนเท่าไรของหลักสูตร นอกจากนี้ยังไม่มีการศึกษาว่าการจัดกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้และจิตสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้เพื่อการฝึกวิชาชีพของคนพิการควรมีลักษณะอย่างไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษาที่ฝึกวิชาชีพ ได้แก่ เครื่องอำนวยความสะดวกของผู้พิการ โรงฝึกงานวิชาชีพ เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอน เป็นต้น และสภาพแวดล้อมทางบุคคล ได้แก่ ครูผู้สอน การมีส่วนร่วมของสถานประกอบการที่ให้ผู้พิการเข้าไปฝึกประกอบวิชาชีพในสถานที่จริง รวมทั้งรูปแบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านการฝึกวิชาชีพของคนพิการเพื่อการประกันคุณภาพการฝึกวิชาชีพและเพื่อผลต่อการพัฒนาคนพิการให้สามารถฝึกวิชาชีพได้มีประสิทธิภาพและสามารถใช้วิชาชีพ ที่ฝึกเลี้ยงตนเองได้อย่างยั่งยืน จากประเด็นทั้งหมดดังกล่าว นำทางให้เกิดการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการฝึกทักษะวิชาชีพสำหรับคนพิการทางกาย” โดยรูปแบบที่จะได้จากศึกษาจะเป็นรูปแบบมาตรฐานกลางสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ และมีรายละเอียดข้อเสนอแนะแต่ละทักษะวิชาชีพต่างๆ ได้แก่ ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม ประเภทวิชาพาณิชยกรรม ประเภทวิชาคหกรรม และประเภทวิชาศิลปกรรม เพื่อเป็นแนวทางการจัดการฝึกวิชาชีพให้เหมาะสมกับวิชาชีพประเภทต่างๆ ซึ่งมาตรฐานกลางมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของมาตรฐานการศึกษา (standard – based education) ซึ่งหมายถึงองค์ประกอบสององค์ประกอบคือ

1. มาตรฐานสาระของการเรียนรู้ (content standards) หมายถึงสิ่งที่ควรสอนผู้เรียน อะไรที่ผู้เรียนควรรู้และควรทำได้ (what to know and be able to do) เป็นมาตรฐานที่นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตร การวัดและประเมินผลผู้เรียน

2. มาตรฐานความสามารถ (performance standards) หมายถึงตัวบ่งชี้ว่าผู้เรียนมีความสามารถในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานสาระของการเรียนรู้ได้ดีเพียงไร เพราะมาตรฐานความสามารถขึ้นอยู่กับมาตรฐานของการเรียนรู้ด้วย มาตรฐานความสามารถเป็นการอธิบายระดับของความรู้ความสามารถที่ผู้เรียนจำเป็นต้องผ่าน ต้องบรรลุ ในการประเมินว่าผู้เรียนรอบรู้ในมาตรฐานสาระของการเรียนรู้เพียงไร (นาคยา, 2545: 1-2)

จากการตรวจสอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย พบสาระและประเด็นต่าง ๆ ที่
จะนำไปพัฒนารูปแบบการฝึกทักษะวิชาชีพสำหรับคนพิการทางกาย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปสาระจากการตรวจสอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด-ทฤษฎี	สาระที่ได้	ประเด็นที่นำไปพิจารณา
1. ด้านบริบท		
ปรัชญาการศึกษา		
กลุ่มพัฒนาการนิยม (Progressivism)	หลักสูตรการฝึกวิชาชีพที่ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของการฝึกฝน (ยึด ประสบการณ์ที่ผู้เรียนจะ ได้รับจากการฝึก)	กิจกรรมการฝึกวิชาชีพคนพิการที่ เน้นผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง
กลุ่มอัตถิภาวนิยม (Existentialism) (ธวัชชัย, 2539: 121-125)	หลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ ผู้เรียนมีส่วนในการกำหนด เนื้อหาสาระส่วนหนึ่ง เน้น ให้สอดคล้องกับสถานะของ ผู้เรียนที่เป็นอยู่เช่นสภาพ ร่างกายและสติปัญญา	กิจกรรมการฝึกวิชาชีพที่ให้คนพิการ ได้มีส่วนในการออกแบบหลักสูตร
ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถ ของตนเอง (Self-efficacy Theory) (Bandura, 1986: 10)	-การรับรู้ความสามารถใน ตนเอง -ความคาดหวังในการฝึก วิชาชีพ	-ความต้องการฝึกวิชาชีพที่ตรงกับ ความสามารถและความถนัด -ความคาดหวังในประโยชน์ที่ได้รับ ของวิชาชีพที่ฝึก
ทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและ องค์ประกอบของบุคคล (Trait and Factors Theory) (คุรุชาติ, 2528: 109 - 110)	-การรับรู้ความสามารถใน ตนเอง -ความเข้าใจในประโยชน์ โทษ รายได้ โอกาส ก้าวหน้าในอาชีพ	-ความต้องการฝึกวิชาชีพที่ตรงกับ ความสามารถและความถนัด -ความรู้ความเข้าใจในประโยชน์ วิชาชีพที่ตนเองฝึก

ตารางที่ 2 (ต่อ)

แนวคิด-ทฤษฎี	สาระที่ได้	ประเด็นที่นำไปพิจารณา
แนวคิดการจัดสภาพการเรียนรู้ การสอนคนพิการ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2543: 23)	กำหนดทักษะการสอนโดย การประเมินความรู้พื้นฐาน	การกำหนดความรู้พื้นฐานของผู้ พิการที่เข้ารับการฝึกวิชาชีพ
แนวคิดการจัดสภาพแวดล้อม ทางกายภาพในการเรียนการสอนคนพิการ (จิตประภา, 2544: 54-59)	การจัดสภาพแวดล้อมทาง กายภาพของการเรียนที่ เอื้ออำนวยต่อคนพิการ	การจัดสภาพแวดล้อมของสถานฝึก วิชาชีพที่เอื้ออำนวยต่อคนพิการทาง กาย เช่น ทางขึ้นลงและทางเดิน ห้องน้ำ ห้องเรียน ห้องพัก
แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกอบรม หรือถ่ายทอดความรู้ด้านทักษะ อาชีพ (Braker, 1982: 62)	ตัวแปรนำ (เพศ อายุ พื้นฐานความรู้ สภาพส่วนบุคคล) ตัวแปร เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการเรียนรู้	- เพศคนพิการ พื้นฐานความรู้เดิม สภาพความพิการ - ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (ค่าใช้จ่ายในการฝึกวิชาชีพ) - วัฒนธรรมท้องถิ่น(อาชีพท้องถิ่น) - การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับคนพิการในสถานฝึก วิชาชีพ - การเสริมแรงและการจูงใจในการ ฝึกวิชาชีพ - คุณสมบัติของผู้สอน
2. ด้านกระบวนการจัดกิจกรรมการฝึกวิชาชีพ		
แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกทักษะ อาชีพ (ไพบุลย์, 2537: 88)	- การจัดการเรียนการสอน - ความพร้อมของผู้เรียน	- การจัดการฝึกวิชาชีพ ด้วยวิธีสาธิต การให้รู้ผลของการฝึก(ถูก-ผิด) และการเสริมแรง - การฝึกทักษะวิชาชีพแบบโรงงาน- โรงเรียน

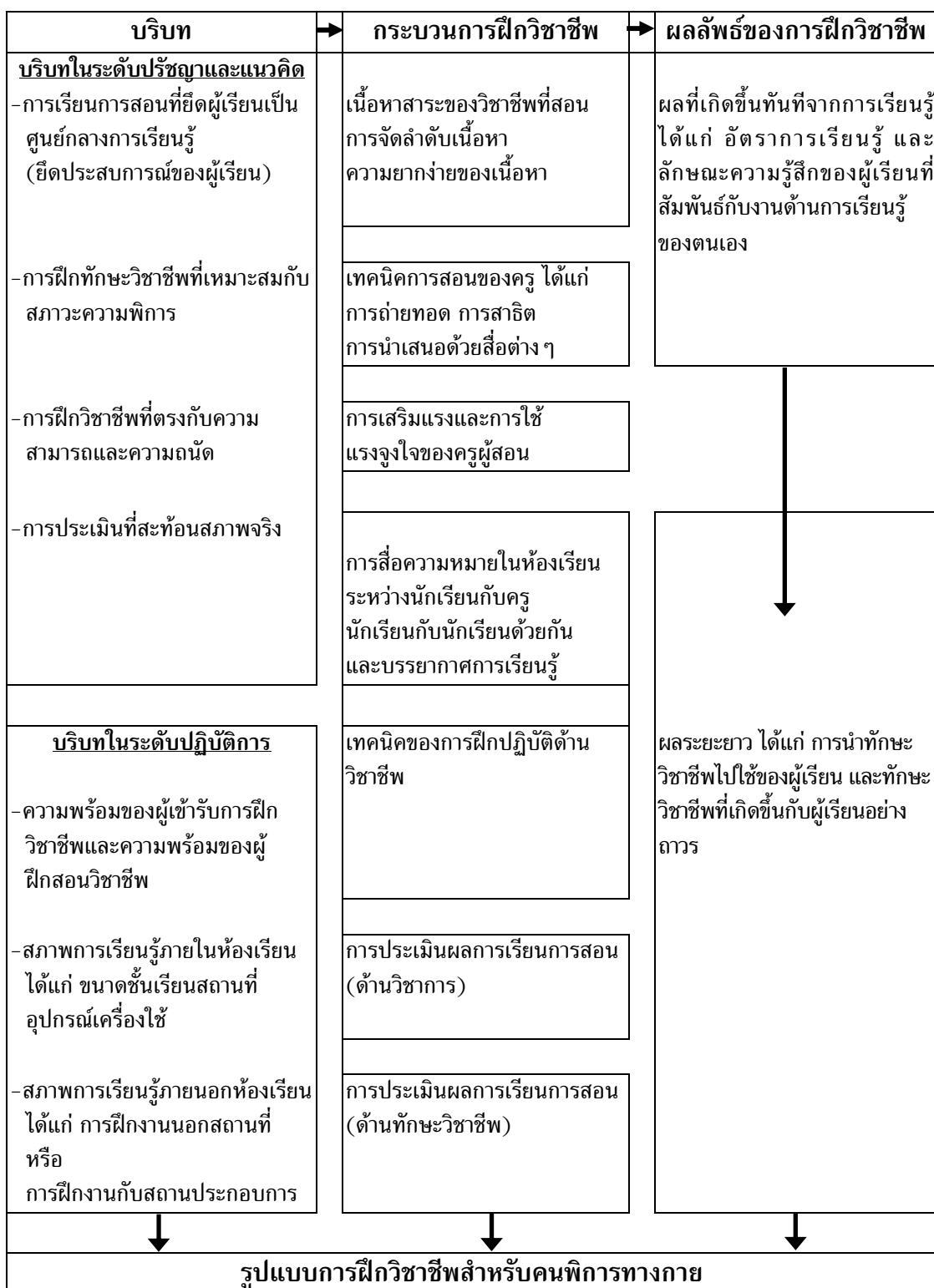
ตารางที่ 2 (ต่อ)

ทฤษฎี	สาระที่ได้	ประเด็นที่นำไปพิจารณา
ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Thorndike (ไพบูลย์, 2537: 83-84)	- การรู้ผลการของการกระทำที่จะได้รับ - ความพร้อมที่จะปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ - การฝึกหัดเพื่อเกิดทักษะ	- การรู้ผลการฝึกวิชาชีพของคนฝึกการ - ความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ และความรู้พื้นฐานของคนฝึกการที่เข้ารับการฝึกวิชาชีพ - การฝึกปฏิบัติในวิชาชีพที่ฝึกของคนฝึกการ โดยการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองหรือร่วมกับผู้อื่น เพื่อเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านทักษะวิชาชีพในทางที่ถูก
แนวคิดด้านองค์ประกอบหลักสูตรการฝึกวิชาชีพ (Taba, 1962: 10)	- จุดมุ่งหมาย - เนื้อหาวิชา - กิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอน - การประเมินผล	- จุดมุ่งหมายของสาขาวิชาชีพที่ฝึก - เนื้อหาวิชาของวิชาชีพที่ฝึก - กิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอนวิชาชีพสาขาต่างๆ - การประเมินผลการฝึกวิชาชีพระหว่างฝึกและสำเร็จการฝึกวิชาชีพ
แนวคิดการจัดสภาพการเรียนการสอนคนฝึกการ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2543: 23)	- ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program) - กำหนดองค์ประกอบและสถานการณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้	- การสอนวิชาชีพที่ยึดประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ - การสอนวิชาชีพที่เน้นเฉพาะกลุ่มผู้ฝึกการประเภทเดียวกัน - เทคนิคการสอนและฝึกวิชาชีพที่เหมาะสมกับสภาพของผู้ฝึกการแต่ละคน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ทฤษฎี	สาระที่ได้	ประเด็นที่นำไปพิจารณา
แนวคิดการจัดสภาพการเรียนรู้ การสอนคนพิการ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2543: 23)	-วางแผนการสอนและใช้หลักการสอนหรือเทคนิคการสอนที่เหมาะสม พร้อมทั้งติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน -สอนตามแผนการสอนที่วางไว้และประเมินผลการเรียนของผู้เรียนหากผู้เรียนมีความรู้หรือทักษะหรือปฏิบัติงานที่สอนได้แล้ว ครูก็จะเริ่มสอนเนื้อหาหรือทักษะใหม่(สอน ฝึกปฏิบัติร่วมกับผู้สอน ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง)	-การเตรียมการเนื้อหาและกิจกรรมฝึกวิชาชีพไว้ล่วงหน้าและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความก้าวหน้าในการเรียนรู้และทักษะที่เกิดขึ้นของคนพิการ -มีแผนการฝึกวิชาชีพประจำวัน -มีการประเมินผลการเรียนรู้และทักษะประจำวันว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ -มีแผนการฝึกปฏิบัติด้วยตัวของผู้พิการเอง
3. ด้านผลลัพธ์ที่ได้จากการฝึกวิชาชีพ		
แนวคิดเกี่ยวกับเป้าหมายการฝึกวิชาชีพให้คนพิการ (Polloway และ Patton, 1993)	-การฝึกทักษะวิชาชีพ -การตระหนักในวิชาชีพและการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง	-เพื่อพัฒนาทักษะงานและทักษะชีวิต -เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียน และงาน -เพื่อพัฒนาความตระหนักในอาชีพ -เพื่อสร้างความเข้าใจในโลกของงาน ในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค

จากการตรวจเอกสารเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ทฤษฎี แนวคิด รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมวิชาชีพสำหรับคนพิการ ทำให้สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดเพื่อเป็นฐานการพัฒนารูปแบบการฝึกวิชาชีพประเภทงานทักษะฝีมือสำหรับคนพิการทางกายได้ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการฝึกวิชาชีพ